

**T. C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CAFERİLERİN DİNİ ÖRF VE ADETLERİ
-İĞDIR ÖRNEĞİ-**

**Hazırlayan
Filiz DEMİRCİ**

**Danışman
Prof. Dr. Ünver GÜNAY**

**Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Sosyolojisi Bilim Dalı
(Yüksek Lisans)**

**TEMMUZ – 2006
KAYSERİ**

Prof. Dr. Ünver GÜNAY'ın danışmanlığında **Filiz DEMİRCİ** tarafından hazırlanan "**Caferilerin Dini Örf ve Adetleri (İğdır Örneği)**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Ünver GÜNAY

Üye : Doç. Dr. Ali KUŞAT

Üye : Doç. Dr. Celaleddin ÇELİK

.....

.....

.....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 28.07.2006 tarih ve 16..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kerim EURKMEN
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bilindiği gibi insan toplumsal bir varlıktır ve toplumlar var olduklarından beri hep belli bir din anlayışına sahip olmuşlardır. Bu din ister vahiyle gökten inmiş olsun isterse insanların kendi ürettikleri din anlayışı olsun durum böyledir. Dinsiz bir topluma tarih boyunca rastlanmamıştır ancak gerçek olan bir şey vardır ki o da insanlar tek bir dine veya bir din içinde tek bir görüşe bağlı kalmamışlardır. Farklı dinler olduğu gibi bir din içinde mezhep dediğimiz bir sürü fırka, bir mezhep içinde de çok farklı kollar ortaya çıkabilmiştir. Bu farklı cemaatlerin bölünmelerinin ya da ortaya çıkmalarının arka planında birçok sebep olabilmıştır. Ortaya çıkan her cemaat en doğru görüşe kendisinin sahip olduğunu savunmuştur. İnsanların dini inançları yaşamlarına, örf ve adetlerine etki ettiği gibi onlardan da etkilenmiştir. İşte sosyolojinin alt dalı olan Din Sosyolojisi toplumların, toplumlar içindeki grupların yapısını din ve toplum etkileşimini vs. konularını inceleyen bir bilim dalıdır. Biz tezimizde din sosyolojisinin yöntem ve tekniklerini kullanarak Türkiye’de sadece birkaç şehirde yoğunlaşan (İğdır’ın Tuzluca ilçesine bağlı Gaziler (Pernavut) bucağı Azerileri, İğdır, Çorum, Ankara ve Halkalı (İstanbul) (**Türkdoğan 1997, 488**) ve kendilerini en doğru cemaat olarak kabul edip “*Bir gün herkes doğruyu bulup Caferi olacaktır.*” tarzında düşünen İğdır Caferilerinin dini örf ve adetlerini, neye nasıl ve niçin inandıklarını ele aldık. Bu bağlamda tezimiz 1 giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde tezimizin konusunu, amaç ve önemini, niye böyle bir araştırmaya giriştiğimizi ve araştırmamızın yöntem ve sınırlarını belirttik.

Birinci bölümde genel bir bilgi olması hasebiyle İğdır ilinin ekonomik durumunu, sosyal yapısını açıkladıktan sonra İğdır’da yaşayan Caferilerin eğitim durumları, mesleki statüleri, sosyo-ekonomik durumları ve günlük yaşamlarıyla ilgili bilgiler vermeye çalıştık. İkinci bölümde Caferilerin dini hayatını ele aldık. Dini hayatın çeşitli tezahürleri olan inanç, ibadet, bilgi ve sosyal hayat boyutunu ele alarak Caferilerin temel inanç esaslarını, ibadet şekillerini, bilgi elde etme yollarını ve dini inançlarının

sosyal yaşamlarına (doğum, evlenme, sünnet gibi) nasıl etki ettiğine değindik. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise ayrı bir öneme sahip olduğuna inandığımız ve Caferileri ülke gündemine taşıyan Muharrem ayının Caferiler için önemine değinmeye çalıştık. Bu bağlamda Muharrem ayı boyunca ve Aşura günü yapılan törenleri açıkladık son olarak sonuç ve değerlendirme bölümünde araştırmamız boyunca elde ettiğimiz bilgilerin genel bir değerlendirmesini yaptık.

Bu çalışmamızın oluşmasına katkıda bulunan ve emeği geçen başta danışmanım olan değerli Hocam Prof. Dr. Ünver GÜNAY'a özellikle teşekkür ediyorum. Bunun yanında yine tavsiyeleriyle yol gösteren değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Celalettin ÇELİK'e, değerli ilahiyatçı arkadaşlarım Şeyda BAYRAK, Münteha BEKİ ve tezimizin özellikle düzenlenme kısmında yardımlarını esirgemeyen değerli öğretmen arkadaşım Yunus Emre SAYAN'a, moral olarak yanımda olan değerli arkadaşım Rüksan BÜYÜKOĞLAN'a, aileme, abilerim Taner DEMİRCİ ve Ahmet DEMİRCİ'ye, ablam Ayten GÜNAL'a ve yine özellikle benden bilgi ve desteklerini esirgemeyen, değerli Caferi cemaati mensuplarına çok teşekkür ediyorum ve saygılarımı sunuyorum.

Filiz DEMİRCİ
Temmuz-2006

CAFERİLERİN DİNİ ÖRF VE ADETLERİ -İĞDIR ÖRNEĞİ-

(ÖZET)

Bu çalışmamızda dolaylı gözlem, katılımlı gözlem ve mülakat tekniklerini kullanarak İğdir'daki Caferilerin dini örf ve adetlerini sosyolojik olarak ele almaya çalıştık.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İğdir ilinin tarihini, sosyo- kültürel yapısını ve araştırma konumuz olan İğdir Caferilerinin sosyo-kültürel yapısını, eğitim durumlarını vb. konuları ele aldık. İkinci bölümde Caferilerin dini hayatını inanç, ibadet, bilgi ve sosyal etki boyutlarıyla ele aldık. Üçüncü bölümde ise Caferiler için ayrı bir öneme sahip olan Muharrem ayı boyunca ve Aşura günü yapılan etkinlikleri ele alıp açıklamaya çalıştık.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; İğdir'daki Caferilerin inanç sistemleri kendi içinde tutarlı bir yapı sergilemektedir.

Anahtar sözcükler: Caferilik, Kimlik, Kurtuluş, Kültür, Cemaat

RELIGIOUS TRADITIONS AND HABITS OF CAFERI PEOPLE

-SAMPLE OF IĞDIR-

(SUMMARY)

We have tried to examine the traditions and habits of Caferi people in Iğdır on the aspects of sociology by using indirect observation, active observation, interview techniques.

Our thesis consists of three parts. In the first part we have examined the history, socio-cultural structure and education of Caferi people in Iğdır. On the second part we have examined the religious life praying, knowledge and social effects. On the third part we have tried to explain the activities during the special month Muharrem and special day Aşura.

It is considered very significant for Caferi people consequently, we can state that Caferi people in Iğdır, have such religious life that contribute stability among themselves.

Key words: Caferilik, İdentity, Salvation, Culture, Denomination

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
SUMMARY	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
AMAÇ VE ÖNEM.....	2
YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR	2

1.BÖLÜM

A-ARAŞTIRMA ALANININ GENEL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ	4
1-Ekonomi.....	6
2-Sosyal Yapı.....	6
B-İĞDIR CAFERİLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI.....	7
1-Kısa Tarihçe:.....	8
2-Sosyo-Ekonomik Durum:	10
3-Günlük Yaşam	11

2.BÖLÜM

CAFERİLERDE DİNİ HAYAT	13
A-İNANÇ BOYUTU	13
1-Tevhit.....	13
2-Adalet.....	14
3-Nübüvvet.....	15
4-İmamet (On iki İmam ve Mehdi).....	17
5-Mead (Ahiret) İnancı	25
6-Beda	27
7-Ric'at.....	28
8-Takiyye	28
B-İBADET BOYUTU	29
1-Namaz	29
2-Oruç	31
3-Zekât ve Humus	32
4-Kutsal Yerleri Ziyaret (Hac, Meşhed, Kerbela).....	33
C-BİLGİ BOYUTU	34
D-TOPLUMSAL HAYATIN BAZI ALANLARINDAKİ ETKİ BOYUTU.....	37
1-Doğum	37
2-Sünnet ve Kirvelik	37

3-Evlenme	38
4-Ölüm	40
5-Bayram Kutlamaları.....	41
6-Nevruz bayramında yapılanlar.....	43
Semeni Yeşertme	43
Alav-Alav	44
Kosa-Kosa	44
Kapı Dinleme	44
Mendil Atma	44
Ölü Bayramı	45
Yedi Levin.....	45
İğne Atma.....	45

3.BÖLÜM

CAFERİLER İÇİN MUHARREM AYININ ÖNEMİ.....	47
A-Muharrem ayı boyunca yapılanlar	47
B-Aşura günü yapılanlar	48
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	55
GÖRÜŞMECİLERİN ÖZELLİKLERİ.....	59
KAYNAKÇA.....	60

EKLER

EK 1: FOTOĞRAFLAR	61
ÖZGEÇMİŞ	66

KISALTMALAR

b.	: bin (oğlu)
bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
EÜİFY	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
H.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
Mad.	: Maddesi
M. T. A	: Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi
r.a	: Radıyallahu Anhu
S.	: Sayfa
S. a. v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve sair

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Toplumun dini hayatı, onun dayandığı sosyal unsurlar ve orada ortaya çıkan dini-sosyal hadiseler ve grupların incelenmesi din sosyolojisinin konusunu teşkil etmektedir (Günay 1998, 41). Çalışmamızın konusunu Iğdır'da yaşayan Caferi Cemaati mensuplarının dini örf ve adetlerinin sosyolojik olarak incelenmesi oluşturmaktadır.

Biz tezimizde din sosyolojisinin yöntem ve tekniklerinden faydalanarak Caferi cemaatinin dini inançlarını günlük yaşamlarını ve din anlayışlarının günlük yaşamlarına etkisini ele alacağız. Caferilerin inanç ve ibadetlerini, gelenek ve göreneklerini (daha çok din anlayışlarıyla bağlantılı olanları), Hz. Ali ve Hz. Hüseyin gibi şahısların Caferiler için ne anlam ifade ettiğini, Aşura törenlerinin bu kadar önemsenmesinin ve Muharrem ayında mateme bürünülmesinin sebeplerinin neler olduğunu araştıracağız. Mehdi beklentisinin içeriği nedir? Hz. Ali'ye muhalefet eden sahabeler Caferiler için ne anlam ifade ediyor? Bu ve buna benzer bir çok sorunun cevabı araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Tezimizin konusunu teorik olarak Iğdır'ın genel yapısı ve Iğdır Caferilerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı, pratik olarak da ibadet şekilleri, toplumsal yaşam şekilleri vs. oluşturmaktadır.

AMAÇ VE ÖNEM

Çalışmamızın amacı; Türkiye’de yaşayan ve İslam çatısı altındaki diğer cemaatlerden bazı konularda ayrılan Caferi cemaatine mensup kişilerin inançlarını, ibadetlerini ve sosyal yaşamlarını din sosyolojisi açısından incelemektir.

Bunu yaparken güttüğümüz gaye bir çok dinden, din içinde farklı cemaatlerden insanların bir arada yaşadığı ülkemizde ön yargısız bir tutumla Caferilerin neye, niçin inandığını kendi mantıkları çerçevesinde, birinci kaynaktan öğrenerek anlayıp objektif bir şekilde ortaya koymaktır. Sanıyoruz ki bu kadar farklı görüşten insanların bir arada yaşadığı bu zamanda ve ülkemizde en çok ihtiyaç duyduğumuz davranış şekli önyargısız bir şekilde insanları anlamaya çalışmaktır. Iğdır bünyesinde farklı cemaatleri barındıran kozmopolit bir şehir olma özelliğine sahiptir.

Caferiler bu toplumsal yapıda yerini almaktadır. Türkiye’deki Caferilerle(özellikle Iğdır’dakilerle) ilgili alan araştırmasının yok denecek kadar az olması (edindiğimiz bilgiye göre mezhepler tarihi ve din eğitimi alanında iki yüksek lisans tezi yapılmış ancak din sosyolojisi alanında ve sırf Caferileri konu alarak yapılan bir alan araştırması yapılmamıştır). ve bizim Iğdırlı olmamızın, çocukluğumuzdan beri bu cemaate mensup kişilerle bir arada yaşamamızın onların yaşayışlarını inançlarını anlamamız konusunda bize artı bir avantaj kazandırdığını düşünmekteyiz. Bu ve buna benzer sebepler araştırmamızın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca farklı dini ve etnik gruplardan oluşan bir toplumsal yapıda bu tür grupların incelenmesi ve anlaşılmaya çalışılması bütünleşme ve dini hoşgörü açısından önem arz eder. Bu nedenle Iğdır’daki Caferilerin dini örf ve adetlerini ortaya koymayı amaçladığımız tezimizin, bu konuyla ilgili daha sonra yapılacak olan çalışmalara kaynak teşkil edebilecek bir yapıda olması hasebiyle önem arz etmektedir.

YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

Araştırmamız bir durum tespitinden ibaret olduğu ve değişkenler arası ilişkilerin anketle test edilmesi söz konusu olmadığı için bu düzeyde denenceler de kurulmamıştır. Yöntem olarak literatür ve internet taraması yaptık. Katılımlı ve dolaylı gözlem

yöntemlerini kullandık. Caferilerin önde gelen din âlimleriyle ve cemaat mensubu diğer şahıslarla görüşme tekniğini kullandık. Görüşme yaptığımız şahıslardan adını ve soyadını vermek istemeyenler için müstear ad ve soyadılar kullandık.

Araştırmamız Iğdır iliyle sınırlıdır. Iğdır dışında bazı şehirlerde yaşayan Caferiler araştırmamıza dâhil değildir. Yine Iğdır'da yaşayıp Caferi cemaatine mensup olmayan kişi (Sünni) ler araştırmamızın dışındadır. Ayrıca araştırmamız belli bir evrende ve belli bir zaman diliminde yapıldığı için kendi evreni ve yapıldığı zamanla sınırlıdır.

1. BÖLÜM

A-ARAŞTIRMA ALANININ GENEL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

Iğdır ili, 3 Haziran 1992 yılı Çarşamba günü 21747 sayılı resmi gazetede yayımlanan 3806 sayılı kanun ile il olmuştur. Bu yasaya göre eskiden Kars iline bağlı olan Iğdır, Tuzluca, Aralık ve Karakoyunlu ilçelerinin sınırları içinde merkezi Iğdır olmak üzere ülkemiz illeri arasında yerini almıştır.

Doğu Anadolu bölgesinin kuzeydoğu ve uç kısmında yer alan Iğdır, doğuda Nahçıvan, kuzey ve kuzey doğusunda Ermenistan, güney doğusunda İran, batısında ve kuzey batısında Kars ili, güneyinde ise Ağrı ili ile çevrilidir. Doğu Anadolu bölgesinin kuzeydoğu uç kısmında yer alan bu kentimiz Asya, Avrupa ve Afrika arası geçişlerde bir kavşak noktası gibidir. Iğdır, Doğu'da Nahçıvan, Kuzey ve kuzeydoğusunda Ermenistan, Güneydoğusunda İran, batısında ve kuzeybatısında Kars ili güneyde ise Ağrı ilimizle çevrilidir.

Iğdır, ülkemizin 76. ilidir. Iğdır'ın nüfusu 1997 genel nüfus sayımına göre 46260 köy, kasaba ve ilçeleri de buna eklersek 146.000'i aşmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği ise 800–870 m arasında değişmektedir. Toplam yüz ölçümü ise 3530 km²'dir. Bunun 922 km² si ova 2617 km²'si de dağlık, tepelik alanlardan oluşmaktadır. Yükseklik bakımından, dünyada ikinci, ülkemizin ise en yüksek dağı olan 5165 m yükseklikteki Ağrı Dağı Iğdır ili sınırları içinde yer almaktadır. Ülkemizin en yüksek dağı olan Ağrı dağının çevresi 128 km' yi ve yüz ölçümü 1188 km²'yi bulduğu tahmin edilen geniş bir taban üzerinde yükselen sönmüş bir volkanik dağdır. Hz Nuh'un tufanı gibi birçok efsanelere konu olan bu dağ Türkiye ile İran sınırlarının kesiştiği bölgede yer almaktadır. Öte yandan doğunun vahası sayılan Iğdır'a hayat veren Aras nehri ve kolları Iğdır'ı bir dantel gibi işlemiş durumdadır. Bu bölge Aras ırmağı ve bu ırmağın yatağı boyunca geçen Türkiye ile kuzey sınırındaki eski Sovyetler Birliği sınırı tarafından

hemen hemen coğrafi olarak eşit parçaya bölünmüştür. Sınırlarımız dışında Ermenistan'ın Erivan ovası ile Iğdır ovasının birlikte oluşturduğu bu bölgeye sürmeli Çukuru yada Sürmeli Ovası denilmektedir. Sürmeli Ovası da en az Ağrı Dağı kadar efsanevi bir güzergâhtır.

Doğu Anadolu bölgesinin oldukça eski yerleşim kentlerinden biri olan Sürmeli Çukuru, efsanelerle gerçeklerin iç içe yaşadığı tarihi bir yerleşim bölgesidir. Sürmeli çukuru tarihinin çok eski devirlerinden beri yerleşime açıldığını ve tarih boyunca birçok kavimlerin egemenliğine girmiş ve bu kavimlerin medeniyet ve kültürüne sahne olmuştur. Iğdır ovasında ele geçirilen küçük taş ve aletlerle çakmak taşından yapılmış aletler, burada yontma taş devrinin yaşandığını göstermektedir.

Iğdır yöresinin ilk yerleşik kavmi orta Asya'dan gelip M.ö. 4 binde Azerbaycan ile doğu Anadolu bölgesine yerleştikleri sanılan Hurilerdir. Iğdır M.ö. (810–785) zamanında Urartu devletinin hâkimiyetine geçmesiyle tarih sahnesine çıkar. Daha sonra Sakalar, Arsaklılar, Sasaniler (439), Müslüman Araplar (646), Bizanslılar gibi çok el değiştirdikten sonra nihayet 1064 yılında Selçuklu sultanı Alparslan'ın Bizans ülkelerine yaptığı ilk seferde Iğdır ve çevresi Selçuklu Türklerinin eline geçer. Bölge 1239 yılında Moğolların, daha sonra 1256-1355'te İlhanlı Devletinin eline geçmiştir. İlhanlı Devletinin yıkılmasından sonra bölgeye Çalaylılar (1357), Karakoyunlular (1379), Akkoyunlular (1469) egemen olmuştur.

1502 yılında Akkoyunlular'ı yıkan şah İsmail Iğdır ve çevresini Safevi devletlinin egemenliğine katmıştır. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i yenerek Sürmeli Çukuru dâhil olmak üzere tüm Doğu Anadolu bölgesini Osmanlı Devleti toprakları içerisine katmıştır.

Iğdır'ın kuruluşu ise Türklerin Anadolu'yu ikinci bir anayurt olarak almasıyla sonuçlanan Malazgirt zaferine dayanmaktadır.

Bölge 1736 yılında İstanbul antlaşmasıyla İranlılara bırakılmıştır. 1827 yılında Revan (Erivan) hanlığını yıkan Ruslar burayı da işgal ederek 1917 yılına kadar yönetmişlerdir.

1914–1917 yılları arasında sık sık Rus, Ermeni işgallerine uğrayan Iğdır 11 Kasım 1920'de Feruz ve Reşat Bey komutasındaki ordumuz Erkof, Karakale ve Halfeli olmak

üzere üç koldan Iğdır'a girdi. Yerli çetelerin ve kahraman Iğdır halkının da yardımıyla düşman büyük bir bozguna uğratarak sınır dışı edilmiş ve gerçek sahiplerine kavuşturulmuştur.

Yapılan en son Gümrü Antlaşması'yla 3 Aralık 1920'de Sürmeli Çukuru, Taşnak Ermeni kuvvetlerinden kurtarılmış ve bölge anavatan topraklarına katılmıştır. **(Oluz 1999, 1-2).**

1-Ekonomi

Iğdır'ın ekonomisi genelde tarım ve hayvancılığa dayanır. İkliminin Doğu Anadolu'nun genel yapısından farklı olarak sıcak olması, düz ova şeklinde olup toprağının verimli olması Iğdır'da çok çeşitli sebze ve meyve yetiştiriciliğine zemin hazırlamıştır. Endüstri bitkisi olarak; şeker pancarı, pamuk ve ayçiçeği,, bağ-bahçe tarımı, elma, kayısı, dut, vişne vs. sebze tarımı, kavun, domates, patlıcan, soğan, patates vs. sebzeler ve meyveler yaygın olarak yetiştirilmektedir. Iğdır'da yetiştirilen sebze ve meyveler kendi ihtiyacını karşılamakla beraber Kars, Ağrı, Bitlis, Muş, Erzurum ve Van gibi çevre illere de pazarlanmaktadır.

Yörenin diğer önemli geçim kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Özellikle doğu Iğdır ve dağ köylerinde doğa ve iklim koşullarının elverişli olmasından dolayı hayvancılık diğer geçim kaynaklarının önüne geçmiştir **(Oluz 1999, 102).**

Iğdır ekonomisinde ticaret de önemli bir yere sahiptir. Iğdır, ticaretin işlek olduğu ve inşaat sektörünün canlı olduğu bir ilimizdir. Nahçıvan sınır kapısının açık olması da ticaretin canlı olmasında önemli bir etkiye sahiptir.

2-Sosyal Yapı

Iğdır, etnik köken ile mezhebi inancın birbirine etle tırnak gibi bağlı olduğu bir şehirdir. Iğdır'daki farklı etnik köken kadar farklı mezhebi görüş vardır. Iğdır'da genel olarak (buraya yerleşip yaşayan) 3 ayrı grup vardır. Bunlar Azeriler, Kürtler ve Terekemelerdir.

Azeriler: Iğdır'da yaşayan ve Iğdır'ın yerlisi olan Azerilerin neredeyse tamamı Caferi'dir. (istisnası yok denecek kadar azdır) Iğdır'daki Azerilere diğer gruplar tarafından genelde "ecem" denir ve onların mezhebinden bahsedilirken Caferi ya da Şii denmediği gibi hatta bu isimleri çoğu bilmez. Caferilik kastedildiğinde "Ecemlerin

mezhebi” yine Caferilere ait camilerden bahsedildiğinde (İğdır’da Caferi camilerle Sünni camiler birbirinden ayrıdır). “Ecem camisi” denir çünkü İğdır’da Caferilikle Azerilik özdeşleşmiş durumdadır.

Kürtler: İğdır’da yaşayan ve İğdır’ın yerlisi olan diğer bir grup da “Aşiret Kesimi” olarak da bilinen Kürtlerdir. Kürtlerin tamamına yakını Sünniliğin Şafii kolundandır. (sayıları az olmakla beraber Hanefi olanlara da rastlanabilmektedir).

Terekemeler: İğdır’da yaşayan ama İğdır’ın yerlisi olmayıp yıllar önce Ahıska’ dan İğdır’a gelip devlet tarafından buraya yerleştirilen diğer bir grup ise “Ahıska Türkleri” olarak da bilinen Terekemelerdir. Terekemelerin büyük bir çoğunluğu Sünniliğin Hanefi kolundandır. İğdır’daki bu farklı gruplar yıllardır bir arada yaşamışlardır. Gruplar arasındaki ilişkiler çok ileri boyutta olmamakla beraber (örneğin kız alıp verme çok yaygın değildir) yine de sıcak ve samimidir. Özellikle Caferilerle (Azeriler), Sünniler (Kürtler) arasındaki ilişkinin geçmişe oranla (geçmişte bu iki grup arasında sürekli bir çatışma söz konusu idi). daha iyi bir hal aldığı herkesin inancının gereğini rahatlıkla yerine getirebildiği ve arada diyalogun mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin İğdır il müftüsü, müftülükte bir grupla beraber Caferilere ait bir camiye gidip onlarla beraber Cuma namazı kılabilenkte yine Caferiler, Sünnilere ait bir caminin yapımına bağışta bulunabilmektedir. Bu örnekler iki grup arasındaki ilişkinin boyutunu göstermesi bakımından önemlidir

Gruplar arasındaki bu farklılıkların yanısıra aralarında ortak olan nokta şudur ki; İğdır’da akrabalık bağları oldukça güçlüdür. İlişkiler birincil ilişkililerdir. Aile yapısı olarak gittikçe çekirdek aile yapısı yaygınlaşsa da geniş aile yapısına halen rastlanmaktadır.

İğdır halkı, düğünlerde, bayramlarda ve günlük yaşamlarında gelenek ve göreneklerini yaşatmaya özen gösterir.

B-İĞDIR CAFERİLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Tezimizin bu bölümünde İğdır Caferilerinin sosyo ekonomik durumları, eğitim düzeyleri ve günlük yaşamlarıyla ilgili konulara değineceğiz. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki biz tezimizde genelde “Caferi” terimini kullandık. Ancak İğdır’daki Caferiler

kendilerine yaygın kullanımıyla “Şii” demeyi uygun görüyorlar. Buna rağmen biz Caferiliğin Şia’nın diğer kollarından ayırt edilmesi için Caferi demeyi uygun görüyoruz.

Şia, Arapça bir kelime olup yaygın olarak “tarafdar, yardımcı, fırka” anlamlarına gelir (**MTA, ŞM, 190**).

Hz Ali’nin Muaviye ile olan mücadelesinde, Hz. Ali’nin tarafını tutanlara bu isim veriliyordu (**Kutluay 1968, 103**). Kelimenin terim anlamı ise; Hz Muhammed’in vefatından sonra Hz. Ali’nin ve çocuklarının meşru halife; Hz Ali’nin, Hz. Muhammed’den sonra insanların en üstünü olduğunu ileri sürenlerin oluşturduğu topluluktur. (**Ecer 1984, 3**).

Şiiler, Hz. Ali’nin bizzat Peygamberimiz tarafından “Seçilmiş Halife” (İmam-ı muhtar) olduğu konusunda ittifak ederler (**Ebu Zehra 1970, 49**).

Ali’den önce Ebu Bekir, Ömer, Osman gibi 3 halifenin imamlığı batıldır onlar yalnız birer devlet reisidir, manen imamlıkla ilgileri yoktur. Adı geçen 3 halife gibi Emevi, Abbasi ve Osmanlı devletine geçen halifelikler de gerçek değildir. (**Meydan Larousse 1971, 288**). Bunlara 12 imam kabul ettikleri için “İsnaaşeriyye”; imamlara inanmayı imanın şartlarından biri olarak gördükleri için “İmamiyye”; itikad, ibadet ve muamelatta Cafer es-Sadık’ın görüşlerine dayandıklarından dolayı da “Caferiyye” denmiştir (**Turan 2000, 92**).

1-Kısa Tarihçe:

Şia’nın doğuşu ve günümüze kadar gelişi ayrı bir teze konu olabilecek niteliktedir. Onun için biz Şia’nın tarihçesine çok kısa değineceğiz.

Öncelikle Şianın tarih sahnesine ilk çıkışıyla ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Şii yazarlara göre Şia’nın doğuşu daha Hz. Peygamber hayatta iken olmuştur (**Aksu 2004, 86**). Hatta Peygamberimiz Hz Ali’ye hitaben onu sevenleri kastederek “senin şian” demiştir. Bazı Sünni yazarlar daha Peygamber zamanında Hz. Ali’nin ahlaki meziyetlerinin üstünlüğü açısından onu seven ve yanında olan insanların varlığını kabul etmekle beraber buradaki tezahürün bir fırka veya bir zümre teşkil etmek şeklinde değil, sadece manevi bir bağlılık ve samimi bir dostluk olduğunu savunurlar (**MTA, ŞM, 191**).

Bazılarına göre Şiilik üçüncü halife Hz. Osman'ın son zamanlarında ortaya çıkmış ve gelişmesi için herhangi bir gayret gösterilmemesine rağmen, Hz. Ali devrinde de bir hayli yaygınlaşmıştır (**Ebu Zehra 1970, 51**).

Şiiliğin tarih sahnesine çıkışını, Hz Ali'nin vefatından sonra Muaviye'nin Irak valilerinin davranışına bağlayanlar da vardır. Şöyle ki; Irak valileri, camilerde hutbe okunduğu sırada Hz Ali aleyhinde konuşup hatta onu lanetlemeye kadar varırlardı. Bu durum cemaat içinden Ali'yi sevenleri rahatsız etmiştir ve böylece Şiiliğin tohumları atılmaya başlanmıştır (**Kutluay 1986, 106**).

Bütün bu görüşlerin yanında yaygın olan ve genel kabul gören görüşe göre, Şiilik en erken Hz. Hüseyin'in şahadetinden sonra siyasi bir temayül olarak efkâr-ı umumiye oluşturmaya başlamıştır. Özellikle (65/684) yıllarında fiilen ortaya çıkarak Hz Hüseyin'in intikamını almak üzere toplanan ve onun yardımına gelmedikleri için dövünerek tövbe edenlerin oluşturduğu "tevvabun" (tövbe edenler) hareketi; Şia'nın bir ıstılah haline gelişinin, yani İslam içinde siyasi bir kitleleşme hareketinin başlamakta oluşunun ilk tezahürleridir. Kaldı ki bu harekete kadar Müslümanlar ne Sünni ne de Şii idiler, yalnızca Müslüman idiler. İhtilaf şahısların hangisinin daha haklı olduğu yolunda cereyan ediyordu. Hele daha sonraları İsmailiyye ve İmamiyye fırkalarının temel inancı olan "vasiyyet" ve "imamet" fikirleri Hz. Hüseyin'in vefatından sonra bile henüz belli bir zümrede doğmuş değildi. Ancak; Hz. Hüseyin'in Emevilerce Kerbela'da feci şekilde şehit edilişi, (61/680) Hz. Ali soyunun ismini kullanarak şahsi menfaatleri adına çıkar sağlayacak birçok kimseye fırsat doğurmuş oldu. Bunlardan ilki hezimetle neticelenen tevvabun hareketinden kurtulanlarla birlikte "Allah'ın kitabı, Resulullah'ın (s.a.v) sünneti, Ehlibeyt'in intikamı, zayıfları savunma ve günahkarlara karşı cihad" siyaseti ile ve Hz. Ali'nin Hz. Fatıma 'dan doğmamış olan 3. oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye'nin imamlık ve mehdiliğini ileri sürerek ortaya çıkan El-Muhtar b. Ebu Ubeyd es-Sakati (67/687)' dir. Hareketi İslam dünyasında esaslı bir akis uyandırdığı gibi O'nun "Mehdilik", "gaib imam", "ricat" ve "beda" fikirleri daha sonraları, bilhassa İmamiyye tarafından kısmen tadil edilerek benimsenmiş ve işlenmiştir.

Emevilere karşı El-Muhtar'ın veya Muhammed b-El Hanefiyye'nin ölümünden sonra Hz. Hüseyin'in hayatta kalan tek oğlu Ali'yi gözlemeye başladılar. Ancak O, halkı ne etrafında toplamaya çalışmış ne de adından faydalanmak yoluna gitmiştir. Kerbela'dan

sonra Emevi halifesi Yezit'in izniyle Medine'ye dönmüş ve orada dünyadan el etek çekerek ömrünü züht ve ibadetle geçirmiştir. Bu yüzden kendisine “ibadet edenlerin süsü” anlamında “Zeynel Abidin” denmiştir. (94/712) veya (95/713) yılında vefat etmiştir.

İslam tarihinde, Hz Hüseyin'in şahadetinden sonra Emevilere karşı Ehli beyt adına ayaklanan ilk şahıs, Hz. Hüseyin'in torunu İmam Zeyd b. Ali b. el-Hüseyin (122/740)'dir. Onun Hişam b. Abdilmelik zamanındaki isyanı başarısızlıkla sonuçlanmışsa da, fikirlerini devam ettiren oğlu Yahya ile birlikte Zeydiyye vücut bulmuştur. Daha sonra, bugünkü İmamiyye fırkasınca altıncı imam olarak görülen Cafer es-Sadık (148/765) 'ın ölümünden sonra, Ehlibeyt'e bağlananlar arasında ihtilaf çıkmış ve bir kısmı onun büyük oğlu İsmail'i imam tanıyarak ayrılmış ve böylece İsmailiyye'yi meydana getirmişlerdir.

Bu arada Ehlibeyt'e taraftar olduklarını söyleyen kitleler veya onlar adına ortaya çıkanlar daima ahenkten mahrum ve sürekli ihtilaf halinde bulduklarından, belli isimleri olan veya isimsiz birçok fırkaya ayrılmışlardır ve bunlar arasında en son teşekkül edeni de İmamiyye fırkası olmuştur. Gerçi bu mezhep de zuhurundan sonra, son imamla ilgili olarak isimsiz birçok fırkaya ayrılmıştır.

Zira Şia adı altında burada belirtilenlerin dışında Gulat-ı Şia başlığı altında aşırı görüşleriyle İslam esaslarının dışına çıkmış daha pek çok fırka ismi de zikredilebilir (MTA, ŞM, 191–192).

Günümüzde Şia denilince genelde İmamiyye, İsnaaşeriyye veya yaygın kullanımıyla Caferiyye mezhebi anlaşılmaktadır ve Iğdır'da yaşayanlar da Caferi olarak bilinmektedir.

2-Sosyo-Ekonomik Durum:

Iğdır'da bulunan Caferiler, eğitime önem verirler. Kız olsun erkek olsun genelde çocukları arasında cinsiyet ayrımı yapmadan; çocuklarının okumasına, eğitim görmesine özen gösterirler ve bu konuda çocuklarını desteklerler. Caferiler arasında okuryazar olma ve üniversite okuma oranı oldukça yüksektir. Eğitime önem verdikleri için mesleki statü olarak Iğdır'da yüksek mevkilere sahiptirler. Hatta Iğdır Belediye Başkanı ve belediyede bulunan üst düzey yetkililerin çoğunluğu Caferi'dir. Okulların

birçoğunda öğretmen veya müdür olarak görev yaparlar. Yine diğer devlet dairelerinde önemli mevkilere sahiptirler.

Iğdır Caferilerinin sosyo-ekonomik düzeyleri de oldukça yüksektir. Kırsal kesimde yaşayan Caferiler daha çok kendilerine ait topraklarda sebze-meyve tarımı yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Şehir merkezinde yaşayanlar ise ticaretle uğraşırlar. Şehir merkezindeki esnafın büyük bir çoğunluğunu Caferiler oluşturmaktadır. Ayrıca Iğdır'dan Almanya'ya gidip oraya yerleşenlerin büyük bir çoğunluğunu da yine Caferiler oluşturmaktadır. Özetle diyebiliriz ki Iğdır Caferilerinin yaşam standartları oldukça yüksek bir seviyededir.

3-Günlük Yaşam:

Caferiler günlük yaşamlarında aktif, akraba ve komşularıyla diyaloglarında sıcak olan bir topluluktur. Hayatı dolu dolu yaşamayı severler. Kültürlerine ve mezheplerine bağlıdırlar. Evlerinde onların Caferi olduğunu insana hemen hissettiren bir sembol genelde bulunur. Hz. Ali, Hz Hüseyin veya on iki imamla ilgili sembolik resimleri veya Kerbela olayını anlatan tabloları evin duvarında veya masanın üzerinde bir yerlerde görmek mümkündür. Kendilerini Sünnilerden farklı gördükleri için sürekli bir savunma psikolojisi içindedirler ve en doğru inancın kendilerine ait olduğunu dile getirmektedirler. Bu konuyu bir katılımcı şöyle ifade etmektedir:

“Bir gün herkes doğruyu bulup Caferi olacaktır. Biz görüşlerimizi Ehl-i beyt imamları aracılığıyla Peygamberimize dayandırıyoruz. Ehli beyt ev halkı anlamına gelir. Evin içinde olanı ev halkından daha iyi kim bilebilir ki?” (Zeliha Çimen).

Tezimizle ilgili araştırma yapmak için gittiğimiz bir camide Caferiliği araştırdığım söylendiğinde seyyid olduğunu söyleyen yaşlı bir teyzenin Caferiliği mezhep değiştirmek için araştırdığımı zannedip söylediği sözler ilgi çekicidir; “*İyi kızım ne güzel, Allah herkese hidayet nasip etsin.*” demişti.

Kendilerinin Caferiliği araştırmadan alıp kabullendiklerinin iddia edenlere itiraz eden bir görüşmeci fikrini şöyle dile getirmektedir:

“Size şunu söyleyeyim. Ben Iğdırlıyım ama Batıda büyüdüm. Caferiyim ama Caferiliği babadan almadım. Kendim araştırdım ve en doğrusunun Caferilik olduğuna karar verdim. Hani bir söz vardır; miras malı değil, alın teri diye. Yani bizimki öyle hazıra konmak değil” (Yücel Usta).

Yine başka bir katılımcı şunları söylemektedir:

“Belki zorunuza gidecek ama bizde bir söz vardır; Caferinin cahili Sünni, Sünni’nin alimi Caferi olur diye” (Şükrü Aksay).

Caferilerin günlük yaşamlarında kullandıkları bazı tabirler de, konuşan kişinin Caferi olduğu izlenimini insana hemen verir. Örneğin yeminlerinde “*Hz. Abbas hakkı için*”, “*İmam hakkı için*”, “*Gittiğim Meşhet hakkı için*” (eğer Meşhet’e gitmişse) diye tabirler bulunur. Birine dua ederken; “*Eli (Ali) yardımcın olsun.*”, “*İmam kömeğin (yardımcın) olsun.*” gibi tabirler kullanmaktadırlar.

Seyyid olan kişilere ayrı bir saygı gösterirler, bedduasını almaktan çekinirler. Seyyid olan kişi bunu gururla dile getirir ve seyyidleri muhterem olarak kabul ettikleri için onların elinden bir şey alıp yemeyi önemserler. Ölü olan seyyidlerin mezarları başında mumlar yakılır (adak adanmışsa) Ayrıca “ocağına kurban olayım, ceddine kurban olayım.” denir. Seyyidlik babadan geçer (hem oğula hem kıza) ancak annesi seyyid olanlara sadece Perşembe ve Cuma günleri “seyyidlik” verilir. Yani seyyid olan bir adamın kız çocuğundan olan torununa sadece Perşembe ve Cuma günleri seyyidlik verildiğine inanırlar. İlimde ve takvada ileri olduklarına inandıkları şahısların isminin başına ya “şih” kelimesini koyarlar ya da isminin sonunda “ağa” derler.

Küçük yaşlardan beri biri acımasızlık yaptığında ya da çok susamış birine su vermediğinde “*Sen Yezit misin?*” ya da “*Yezidin dölü*” gibi tabirlerle hakarete bulunurlar. Yine bazıları su içtikleri zaman susuz şehit olan Hz. Hüseyin ve diğer Kerbela şehitlerini anmak için “*Selam şehide nehlet (lanet) Yezit’e*” derler.

Caferiler mezhepleri ve kültürleri ile ilgili bilgileri ve alışkanlıkları küçük yaşlarından beri öğrenirler. Yani onlara taklit yoluyla geçer. İğdır’da Azerilikle Caferilik birbiriyle özdeşleşmiş bir haldedir. Bunun için bir Azeri çocuğu, kendini doğrudan Caferi kabul eder.

2. BÖLÜM

CAFERİLERDE DİNİ HAYAT

A-İNANÇ BOYUTU

1-Tevhid:

Caferilerde bir ve tek olan Allah inancı vardır. Allah inancı konusunda Ehl-i sünnetle aralarında çok bir farklılık yoktur. Onlar Allah'ın kendini bize tanıttığı anlamda; O'nun varlığına, birliğine, eşi benzeri olmadığına, her şeyin O'na muhtaç olup O'nun ise hiçbir şeye muhtaç olmadığına, bütün eksik ve noksanlıklardan münezzeh olduğuna inanırlar. Ancak Allah'a delilleriyle birlikte inanmak gerektiği konusuna önem verirler. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle dile getirmektedir:

“Bizde bir Caferinin ergenlik çağına geldiğinde; Allah'a, O'nun varlığını ispatlayacak delillerle inanması gerekir. Allah'ın varlığını ispatlayacak en az üç delil bilmesi lazım. Öyle, “ben Allah'a inanıyorum” demekle olmaz” (Murat Sever).

Caferilere göre, Allah'ın ne dünyada ne de ahirette insanlar tarafından görülmesi mümkün değildir. O'nun görülebileceğini söylemek Allah'ın cisimleşmesi, bir zamana ve mekâna yerleştirilmesi anlamına gelir ki, bunun da inandığımız Allah inancına ters olduğunu düşünmektedirler. Bir katılımcı bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

“Ben ehli sünnet kardeşlerimizin en sağlam saydıkları hadis kitaplarını okudum (Sahih-i Buhari ve Müslim'i kastediyor) orada Allah'ın kolunu uzatacağını, başka bir yerde bacağını göstereceğini falan yazıyor. İnanın ben okuduğumda hayret ettim ya! Nasıl böyle bir Allah inancı olabilir? Bu Allah'ın bir zamana, mekâna, bir cisme bürünmesi değil midir?” (Murat Sever).

Ayrıca bu görüşlerine (En'am, 103–104) ; “Gözler onu görmez, o gözleri görür.” ayetini delil getirirler.

2-Adalet:

Şii inancında adalet beş temel inançtan biri olup önemli bir yere sahiptir. Adalet; Allahu Teala'nın hiçbir kimseye zulmetmediğine ve O'nun akıl sahiplerinin kötü gördüğü şeyleri işlemediğine inanmaktır. Adalet, herkese ve her şeye gereken hakkın verilmesi ve kişiler arasında nedensiz ayırım yapılmamasıdır.

Buna göre Allahu Teala zalim değildir, kullarına en hayırlı olanı seçer ve herkese ancak gücünün yettiğini yükler.

Caferilere göre Allah'ın adaletli olmasının, aklen de Allah'ın yaptıklarında mevcut olması gerektiğine inanmak, Allah'ın iradesine sınır koymak anlamına gelmez. Zira adil olmak ve kullarına zulmetmemek Allah'ın vaadidir. Allah, vaadine muhalefet etmez. Bir şey iyi olduğu için Allah onu emreder ve kötü olduğu için de yasaklar. Yoksa bir şey Allah emrettiği için iyi, yasakladığı için de kötü değildir. Aksi düşünülürse problem çıkar. O zaman yalan söylemek ya da herhangi kötü olarak nitelendirilen bir fiilin Allah tarafından yapılabileceği düşüncesini kabullenmek gerekir ki bu da yanlış bir inanç olur (**Abdullah Turan 1999, 131–137**).

Caferilere göre, şer yokluktur ya da yokluğa sebebiyet veren bir şeydir. Yani şer olan ya körlük, cahillik, fakirlik gibi yokluktur ya da zararlı varlıklar, belalar, zulümler vb. şeyler gibi başka varlıklarda birtakım yokluklara sebebiyet veren şeylerdir. Bir katılımcı bu konuyu bir örnek vererek açıklamaktadır:

“Bize göre’ Allah hayrın da şerrin de yaratıcısıdır. ’ demek doğru değildir. Öncelikle Allah güzeldir, güzel olandan kötü şey sudur etmez. İkincisi şer hayrın yokluğudur. Bir varlığı olmadığı için bir yaratıcıya da ihtiyacı yoktur. Şöyle düşünelim; güneş ısının ve ışığın kaynağıdır. Önüne bir şey koyarsan (görüştüğü bu sırada bir kitap alıyor eline ve güneşe doğru tutup güneş görmeyen kısmı gölgede bırakıyor.) gölge olur. Gölgenin kaynağı yoktur. Gölge, güneşin engellenmesiyle ortaya çıkar, yani bir varlığı yoktur. Şer de böyledir. Şer de hayrın engellenmesiyle oluşur” (Baycan Ayhan).

Caferiler, kendi inanç sistemlerinde adalete bu kadar önem verilmesinin sebebinin şu şekilde açıklıyorlar; Adalet, Allah'ın sıfatlarının içerisinde öyle bir konuma sahiptir ki, diğer sıfatların birçoğu ona dönmekte ve ondan kaynaklanmaktadır.

Yine İmamet ve Nübüvvet gibi Caferiliğin diğer temel inançlarının da, Allah'ın adaletinden kaynaklandığı söylenebilir. Zira Allah, kullarına doğru yolu göstermesi için Peygamberler ve imamlar göndermiştir. Bu onun adaletinin gereğidir.

Caferilere göre, insan yaptıklarında tamamen özgürdür. İnsanın bir şeyi yapmakla yapmamak arasında kalması veya yaptığı bir şeyden dolayı pişmanlık duyması bile onun özgür olduğunu gösterir. Allah, ezeli ilmiyle insanların yapacaklarını önceden bilir ama Allah'ın bilmesi insanın o fiili yapmasını zorunlu kılmaz.. Caferilere göre, Emeviler yaptıkları zulümlere bir kılıf uydurmak için Cebriyye (insanın yaptıklarında mecbur olduğu, insanın hürriyetinin olmadığı) fikrini insanlara dayatıyorlardı. Oysa insanın fiillerinin sorumlusu yine insanın kendisidir. Çünkü insan irade sahibi bir varlıktır.

3-Nübüvvet:

Caferilerin diğer bir temel inanç esası nübüvvedtir. Onlar, ilk Peygamberin Hz. Âdem, son Peygamberin Hz. Muhammed olduğuna inanırlar ve bu ikisi arasında 124 bin Peygamber geldiğine inanırlar. Allah, hiçbir dönemde insanları rehbersiz bırakmamıştır. Allah'ın insanlara doru yolu göstermesi için Peygamber göndermesi, O'nun adaletinin bir göstergesidir.

Peygamberler, masumdur ve hiç bir şekilde günah işlemezler, peygamberliklerinden önce de, peygamber olduktan sonra da hiçbir şekilde insanları tiksindirecek, kendilerini aşağı düşürecek fiillerde bulunmazlar.

Son Peygamber Hz Muhammed'dir. Onun birçok mucizeleri vardır ve en büyük mucizesi Kuran-ı kerimdir. Peygamberler vahiy yoluyla Allah ile iletişim kuruyorlardı ve onlarda normal insanlarda olabilecek sayıklama ya da başka türlü bilinç dışı söz ve davranışlar bulunmaz. Çünkü ayette Peygamberimiz kastedilerek "O, kendi nefsinden bir şey söylemez." deniyor.

Caferilere göre Peygamber Efendimiz vefat ettikten sonra Hz Ali bir odaya kapanıyor ve günlerce çıkmıyor. Sarı, ipek bir bez üstüne Kuran-ı Kerim'in ayetlerini iniş sıralarına göre ve iniş sebepleriyle birlikte açıklayarak yazıyor. Halife Ebubekir'e getiriyor. Ancak Halife Ebubekir, Hz. Ali'nin yazdığı bu Kuran-ı almıyor. Hz. Ali

Kuran'ı geri evine getiriyor ve bir daha onu hiç kimseye göstermeyeceğine söz veriyor. O kitap sadece Ehl-i beyt imamlarına geçiyor sırasıyla ve son olarak 12. İmam olarak kabul ettikleri İmam Mehdi'ye ulaştığını ve bu kitabın şuan O'nun yanında olduğunu kabul ediyorlar.

Caferilerin, Kuran'dan sonra başvurdukları diğer bir kaynak, Peygamberimizin sünnetidir. Ancak Ehl-i sünnetten hadisler konusunda ayrıldıkları nokta Ehl-i sünnetin, Peygamberin sünnetini hadis ilminin tespit ettiği ölçüler içinde, herhangi bir ayrıma gitmeden asıhtan gelen rivayetlerle ortaya koyarken, Şianın bu hususta yalnızca kendilerince benimsenmiş sahabenin, Ehl-i beytin ve imamların rivayetlerine dayanıyor olmasıdır. Onlara göre İslam'ın hadise dayalı her hükmü, ancak Ehl-i beyt ve onlara dayanan ravilerin rivayetleri esas alınarak ortaya konulabilir.

Şia, Allah'ın farklı ayetlerle Kuran-ı Kerim'de yücelttiği ve adaletinden söz ettiği sahabeyi Hz. Ali ile olan davranışları açısından değerlendirmeye tabi tutmakta ve ona karşı çıkanlarla hakkını gasp edenlerin zalim ve hatta mürted olduklarını bile söylemektedir. Başta Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer olmak üzere Hz. Ali'nin safında yer almayan sahabeyi rivayetlerine güvenilmez olarak vasıflandırmaktadır (**Fığlahı 1996, 156–160**).

Caferilere göre, Peygamberimiz hayatta iken hadisler yazılıyordu. Bir görüşmeci bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

“Biz hadislerin daha peygamber efendimiz zamanında yazıldığını kabul ediyoruz. Sahabe Kuran'la hadisi karıştırabilirdi, bunun için Peygamberimiz zamanında hadisler yazdırılmıyordu şeklindeki açıklama bence saçmadır. Ben bile bu kadarlık Arapça bilgimle hadisle Kuran'ı birbirinden ayırt edebilirim. Ehli sünnet hem sahabeler gökteki yıldızlar gibidir, hangisine tutunursanız kurtuluşa erersiniz. diye bir hadisi şerif olduğunu savunuyor; hem de, o zamanki sahabe ayetlerle hadisi birbirine karıştırabilirdi onun için hadisler yazılmadı diyerek sahabeyi bilgisiz bir konuma düşürüyor. Bence bu bir çelişkidir” (Fatma Akar).

Caferilere göre hadisler o zaman yazdırılıyordu; ancak, Peygamberimizin vefatından sonra Halife Ebubekir ve Ömer bu hadisleri bir araya toplayıp yakmışlardır. Hatta bazı yazarlar bu iddialarını çok daha ileri götürüp; Ömer, Ebubekir, Osman ve Muaviye döneminde, Hz. Peygamber'in hadislerinin yazılmasının yasaklandığını, bunu yapanların dillerinin kesilip bu insanların canlarından olduğunu savunmaktadır (**Aksu**

2004, 22-27). Ancak bazı Caferiler bu suçlamaları çok ağır bulmakta ve Caferiliği anlattığını savunan her yazarın yazdıklarının doğru olarak kabul edilip, bütün Caferilerin böyle düşündüğünü zannetmenin yanlış olduğunu, her görüşte olduğu gibi Caferilikte de olayı farklı yansıtanlar olabildiğini savunmaktadır.

4-İmamet (On iki İmam ve Mehdi):

Caferilerin temel inanç esaslarından biri de imamettir. İmamet; son Peygamber Hz. Muhammed'in vefatından sonra insanları irşad görevinin Allah'ın tayini ile Peygamber soyundan gelen on iki masum İmama verildiğine inanmaktır.

Caferilere göre, imamet makamı aynen nübüvvet makamı gibi ilahi bir makam olup, o makama gelecek kişiyi Allahu Teala seçer. Nasıl ki, kullar Peygamber seçme hakkına sahip değilse, imam seçme hakkına da sahip değildir.

Onlara göre, nasıl ki Peygamberler her türlü günah ve hatadan masum olup ilahi ilimle teyid ediliyorsa, imamlar da aynen öyledir. İmamet ilmi Allah tarafından verilen ilimdir. Geçmişin ve geleceğin bütün ilimleridir. Bunun içine yabancı diller de dâhildir. Yani diğer bir deyişle Caferiler, imamların gaybi bir bilgiye sahip olduğuna ve bunun onlara Allah tarafından verildiğine inanırlar. Böyle oldukları için de, onları ancak Allah tayin edebilir. Çünkü kimin masum olup, nübüvvet veya imamet makamına layık olduğunu ancak Allah bilir. Bu sıfatı insanların teşhis etmesi imkânsızdır.

Caferiler, imamlarla Peygamberler arasındaki farkın sadece nübüvvet makamı olduğuna inanır. Caferilere göre, imamet de nübüvvet gibi inanç esaslarındandır. Nasıl ki her insana, Allah'ın Peygamberlerini tanımak ve O'na itaat etmek farz ise, Peygamberden sonra Allah'ın hücceti olan imamı tanımak ve o'na itaat etmek de farzdır. Onlar, Hz. Peygamberden nakledildiğine inandıkları; *“Zamanının imamını tanımadan ölen kimse, cahiliye ölümü ile ölmüştür.”* hadisinin bu gerçeğe işaret ettiğine inanırlar (**Abdullah Turan 1999, 325–326**).

Caferilere göre, Peygamber Efendimizin hadislerinde yeryüzüne on iki tane halifenin gelip hükmedeceği geçmektedir. Bu on iki imamın ismi de hadislerde geçmektedir ve bu on iki imamın tamamı Kureys kabilesindedir (**Aksu 2004, 165-168**).

Hatta onlar, bu on iki imamın lakaplarının Tevrat'ın asıl metninde bile yer aldığına inanmaktadırlar.

Caferilerin hadislerde ve Tevrat'ta yer aldığına inandıkları on iki imam şunlardır.

1-Ali b. Ebu Talib(Esadullah)

2-Hasan b. Ali (Mücteba)

3-Hüseyin b. Ali (Seyyidüş-şüheda)

4- Ali b. Hüseyin (Zeynel-abidin)

5-Muhammed b. Ali (Bakır)

6-Cafer b. Muhammed (Sadık)

7-Musa b. Cafer (Kazım)

8-Ali b. Musa (Rıza)

9-Muhammed b. Ali (Taki)

10-Ali b. Muhammed (Naki)

11-Hasan b. Ali (Askeri)

12-Muhammed el Mehdi

Hz. Hasan ve Hüseyin hariç diğer imamlar baba oğuldur ve kendisinden önceki imamın belirlemesi ile imam olur.

Caferilere göre, son Peygamber Hz. Muhammed'dir. O'ndan sonra Peygamber gelmeyecektir. Ancak gerek mantık, gerekse inandığımız adalet inancı, Peygamber'in kendisinden sonra yerine birini tayin etmesini gerektirir. Bir görüşmeci bu konudaki fikrini şöyle dile getiriyor:

“Peygamber Efendimizin yerine kimseyi tayin etmeden bırakıp gitmesi düşünülebilir mi? Bir çoban bile bir yere gideceği zaman sürülerini birine emanet edip öyle gider. 23 yıl boyunca ümmeti için çalışmış çabalı bir peygamberin sonrasında" *Ne haliniz varsa görün.*” deyip

bırakıp gitmesi düşünülemez. O biliyordu ki, düşmanları onun ölümünü bekliyordu ve kendisinden sonra insanların ihtilafa düşeceği böylesine önemli bir konuya açıklık getirmeden bırakıp gitmesi bize göre düşünülemez. Bunun için peygamberimiz vefat etmeden önce defalarca kendisinden sonra ümmetin halifesi olarak Hz Ali'yi tayin etmiştir. Dolayısıyla Hz Ali'nin halifeliği ilahi nassla belirlenmiştir ancak Ebubekir, Ömer ve Osman O'nun halifeliğini gasp etmiştir. Onlar bu davranışlarıyla Allah ve Resulünün kararının önüne geçmiştir "(Murat Sever).

Caferiler Hz. Ali'nin Peygamber tarafından halife tayin edildiğine dair birçok delil getirirler. Biz bunlardan sadece birkaç tanesine değineceğiz.

Öncelikle peygamberin Hz. Ali ile ilgili söylediği övgü dolu hadisleri delil getirirler. *"Ben ilmin şehriyim, Ali ise kapısıdır. İlim almak isteyen önce kapıya gelsin."* Yine Hz. Ali'yi kendisine kardeş seçmesi, ayrıca *"Size iki emanet bırakıyorum. Onlara sıkı sarıldıkça asla yolunuzdan sapmazsınız. Bunlardan biri Allah'ın kitabı Kuran-ı Kerim diğeri ise benim itretim (Ehl-i beytim) dir."*

Bunun yanında delil olarak en çok dayandıkları hadislerden biri de gadir-i hum hadisi diye bilinen hadistir. Bir görüşmeci bu hadisi şöyle açıklıyor:

"Peygamberimize veda haccı dönüşü bir ayet indiriliyor. Yanılmıyorsam (Maide, 67) Ayette şöyle diyor; *' Ey peygamber Rabbinden sana indirileni tebliğ et (açıkla) eğer bunu yapmazsan görevini hakkıyla yerine getirmemiş olursun. '* Bir düşünün şimdi 23 yıl boyunca çekmediği kalmamış, dişıyla tırnağıyla görevini yerine getirmek için uğraşmış bir Peygamber'e, Allah diyor ki son bir görevin kaldı onu da yerine getir yoksa peygamberliğini layıkıyla yapmamış olursun. Bu ayetin ardından gadir-i hum denen yere geldiklerinde peygamberimiz orda bulunan herkesin önünde Hz Ali'nin elini tutup havaya kaldırıyor ve *' Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. '* Diyor. Bu şekilde son görevini de (yerine Hz Aliyi tayin ederek) tamamlıyor. İlginç olan ne biliyor musunuz? Bu olayın ardından gelip Hz Ali'yi ilk tebrik edenlerden biri de Ömer'dir" (Baycan Ayhan).

Caferilerin dayandıkları diğer bir delil, mezhepler tarihinde "kalem-kırtas meselesi" diye geçen olaydır, şöyle ki; Peygamberimiz hasta yatağında yatarken vefat etmeden önce kendisinden sonra ümmetin ihtilafa düşmemesi için bir vasiyyet yazdıracağını söylemiştir. Ancak orda bulunan Ömer, Peygamberin sayıkladığını ve Kuran-ı Kerim'in ümmete yeterli olacağını söyleyerek, Peygamberin bu isteğini engellemiştir. Orda

bulunanlar arasında tartışma çıkınca Peygamber efendimiz orda bulunan herkesi yanından göndermiştir.

Caferiler burada Peygamberin yerine Ali'yi "Veli" tayin ettiğini vasiyyet olarak yazdıracağına inanıyor ve Ömer'in bu davranışına çok kızmaktadır. Bir görüşmeci bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

"O gün Ömer, sayıkladığını söyleyerek peygamberimizin son vasiyetini yazdırmasına engel oluyor. Kuran-ı kerimde; '*O ne söylese vahiydir, Allah'tandır.*' diye geçmektedir. Buna rağmen Ömer nasıl olur da Peygamberin sayıkladığını söyler? Peygamberlerin sayıklaması düşünülebilir mi? Ömer böyle yaparak, Allah'ın ve Peygamber'in sözünün önüne geçmiştir" (Ülkü Saruhan).

Caferilere göre, Peygamberin kendinden sonra yerine bıraktığı halifesinin de, kendisi gibi masum, hata yapmayan, güvenilir biri olması lazım. Yoksa insanlar ona nasıl güvenip onun yolundan giderler. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle ifade etmektedir:

"Size soruyorum; Peygamberden sonra insanlara doğru yolu gösterecek halifelige Hz Ali gibi çocukluğundan beri peygamber çatısı altında yaşamış, geçmişinde bir kez bile putlara tapmamış masum biri mi daha çok layıktır yoksa Ömer, Ebubekir gibi yıllarca putlara tapmış, Peygambere karşı hata yapmış geçmişi sabıkalı kişiler mi daha layıktır. Elbetteki bu makama en layık kişi Hz. Ali'dir" (Murat Sever).

Caferi inancına göre Peygamber Efendimizin vefatından sonra on iki masum imam gelmiştir ve bunlardan on ikincisi İmam Mehdi'dir. Onlara göre İmam Mehdi halen hayattadır ancak gaybete çekilmiştir ve kıyametten önce gelip dünyaya adaleti yayacaktır. İşte Caferilikteki "Mehdi" inancının temelini bu görüş oluşturur. Şimdi Caferilikte önemli bir yere sahip olan Mehdi inancını açıklamaya çalışacağız.

Caferi inancına göre Mehdilik inancı, ahir zamanda dünyaya gelmesi beklenen belirsiz bir kurtarıcıya inanmak değildir. Onlara göre Mehdi, babası, annesi, doğum yeri ve birçok diğer alametleriyle tanınan, şuanda hayatta olan ve yeryüzünün imamı olup ancak ilahi hizmet gereği gizli bulunan belli bir şahıstır. Caferiler, Hz. Âdemden ta kıyamete kadar yeryüzünün asla Allah'ın hücceti olan masum bir önderden yoksun kalmadığına ve kalmayacağına inanmaktadır (Aydın vd. 1997, 9-10).

Onlara göre Allah'ın yeryüzündeki son hücceti İmam Mehdi'dir. Kıyamete kadar da o olacaktır. Caferiler İmam Mehdi'nin hayatını dört dönemde ele alır. Birinci dönem;

doğumundan babasının öldürüldüğü zamana kadarki baskı dönemidir (5 yıl). İkinci dönem; babasının ölümünden Gaybet-i kübra'ya kadar ki dönemdir ki bu döneme gaybeti suğra (küçük gaybet) denir. Geçici ve sınırlı olduğu için küçük gaybet denir. Bu dönemde İmam, gözlerden gizli yaşıyordu. İmam ile insanlar arasında iletişimi sağlayan özel naipler (aracılar) vardı. Bu dönem 70 yıl sürmüştür ve 70 yıl boyunca 4 naip İmam ile halk arasında iletişimi sağlamışlardır. 4. naibin ölümünden sonra artık İmam büyük gaybete (gaybet-i kübraya) çekilmiştir. Üçüncü dönem, Gaybet-i kübra dönemi; 4. naibin ölümünden sonra imam Irak (samarra) da bir odada gaybete çekilmiştir. (Hatta bu oda şu an Caferilerce ziyaret yeri olarak kabul edilmektedir.) Bu gaybetin zamanı belli olmadığı için büyük gaybet denir. Küçük gaybet Caferilerin büyük gaybeti kabullenmesinde bir ön aşama olmuştur. Gaybet-i Suğra'da iletişimi özel naipler sağlarken, Gaybet-i kübra' da genel naiplik vardır. Genel naipler özel naipler gibi belirli şahıslar değildir. Ancak İmam Mehdi'nin belirttiği bazı özelliklere sahip olan kişiler Gaybet-i kübra döneminde naip kabul edilir. İmam Mehdi; "Ortaya çıkan hadislerde (karşılaştığımız meselelerde) bizim hadislerimizi rivayet eden ravilere (müçtehitlere) müracaat ediniz. Onlar benim size olan Hücçetimdir ve ben de size Allah'ın Hücçetiyim." buyurmuştur (Aksu 2004, 253–261).

Caferilere göre, içtihat şartlarını kendinde toplamış Müçtehit gaybet zamanında İmamın naibidir. Mutlak olarak hâkim ve reistir, hüküm vermekte, halka hükmetmekte İmamın yetkilerine sahiptir. O'nun hükmünü kabul etmemek, İmam'ın hükmünü kabul etmemektir. İmam'ın hükmünü kabul etmemek ise Allah'ın hükmünü kabul etmemektir bu da Allah'a şirk koşmakla birdir (Fığlalı 1996, 149–150).

Iğdır'daki Caferilere göre, şu an İmam Mehdi'nin naibi O'nun makamında bulunan şahıs Ayetullah Hamaney'dir.

İmam Mehdi'nin hayatında dördüncü dönem; zuhur edeceği zamandan vefat edeceği zamana kadar ki dönemdir.

Caferiler şu an büyük gaybet döneminde yaşıyorlar ve İmam Mehdi'nin zuhurunu büyük bir arzu ile bekliyorlar. Ancak Caferi kaynaklara göre İmam'ın zuhuru o kadar gecikecek ki, kalbinde imanı zayıf olanlar bu konuda şüpheye düşecekler. Bunun için Caferilere göre İmam Mehdi'nin zuhurunu beklemek ibadetlerin en üstünüdür. Ancak onlara göre, bu bekleme sanıldığı gibi insanı tembelliğe iten, atalete sebep olan pasif bir

bekleme değildir; tam aksine, böyle bir istek ve bekleyiş içinde olanın bunu sağlayacak bir ortamı geliştirmek için elinden geleni yapmaya çalışması gerekir inancı vardır (Aydın vd. 1997, 260–270).

Caferilerin İmam Mehdi'yi beklerken yapmaları gereken bazı şeyler vardır. Bunlar;

-İmam mehdinin özelliklerini, zuhur edeceği zamanın özelliklerini bilmek.

-O'na sevgi beslemek.

-İmam Mehdi'nin adını veya lakaplarından birini duyunca saygı için ayağa kalkıp sonra oturmak.

-Bir Caferinin, İmam zuhur ettiği zaman O'na yardım edeceğine ahdetmesi.

-İmam'ın ahlakını örnek alıp ona benzemeye çalışmak.

-Bunların içinde bekleyişi belki de en aktif tutan bir görev ise Caferilerin ortamı, zamanın şartlarını İmam'ın kıyamına, zuhuruna hazır hale getirmeye çalışmak. Mazlum yanında olmak ve İmam'ın zuhurunun çabuklaşması için dua edip gözyaşı dökmektir.

Caferiler, ne zaman İmam Mehdi'nin adını kullansalar “ve eccil ferecehüm” (Allah, O'nun zuhurunu çabuklaştırsın.) derler.

Caferilere göre, zamanın imamı, İmam Mehdi olduğu için, şuan ki Caferilerin sorumluluğu ona aittir. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle dile getiriyor:

“Her İmam kendi dönemindeki insanlardan sorumludur. Zamanın imamı İmam Mehdi'dir. O hayattadır ve bizden sorumludur. Onun için bir Caferinin işlediği her bir günah, İmam Mehdi'nin kalbine bir ok gibi saplanmaktadır“(Murat Sever).

Yine bir başka görüşmeci bu konuyla ilgili şunları söylüyor:

“Bize göre her Cuma insanların amel defterleri İmamların ve Peygamberlerin eline veriliyor. Eğer ameller iyiyse onlar seviniyor, eğer kötüyse de üzülüyorlar”(Fatma Akar).

Caferi inancına göre, İmam Mehdi hayattadır. Herkes gibi yemek yer, su içer, insanların içinde yaşar fakat insanlar onu tanımazlar ama O, insanları görür, insanların işlerini

yoluna koyar, insanlarla Rableri arasında feyiz vasıtasıdır. Eğer O, hayatta olmasaydı yeryüzü yok olurdu. Yerle gök O'nun sayesinde bakidir (Aydın vd. 1997, 32).

Caferilere göre gaib imam, bulutun arkasındaki güneşe benzer. Nasıl ki güneş görünmese bile ışığını, ısınıyı dünyaya gönderir, çekim gücüyle yeryüzünün parçalanıp yok olmasını engeller ve insanlar onun açığa çıkmasını isterlerse, gaybetteki imam da tıpkı böyledir. Feyzi ve nuru yeryüzündedir. İhlâslı Caferiler O'nun zuhurunu beklerler.

Caferilere göre Kadir gecesi meleklerin indikleri kimse, yeryüzündeki Masum İmam'dır. Gelecek yıla kadar olan bütün işler İmam'a sunulur ve böylece geçerlilik kazanır (Aydın vd. 1997, 273–278).

Caferilere göre, İmam Mehdi her yıl Hacca gider. Bütün hacılar Arafat'ta toplandığında onlardan birisi mutlaka İmam Mehdi'dir. Hatta orda bulunan çadırlardan biri de O'nun çadırıdır. Ama kimse bilmiyor. Ancak çok ihlâslı olup, İmam'a layık olan insanlara görünebiliyor. Ya rüyalarında ya da gerçek hayatta çok anlık görenler olduğuna ve İmamla konuşulduğuna inanmaktadırlar.

Caferiler, İmam'ın zuhurunda bazı alametlerin olacağına inanmaktadırlar. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle dile getirmektedir:

“Bize göre İmam zuhur edeceği zamanın bazı özellikleri olacaktır, bunlar;

-Bütün dünyada ve İslam topluluklarında zulüm, kötülük, fesat, günah ve dinsizlik yayılacak.

-Kadınlar erkeklere erkekler kadınlara benzeyecek.

-Büyüklerle saygı küçüklere acıma ortadan kalkacak.

-Anne babaya eziyet edilecek.

İşte bu alametlerden sonra İmam zuhur edecektir. İmam'dan önce Mehdilik iddiasında bulunan bir sürü insan olacağı için, İmam Mehdi'yi diğer yalancı iddiacılardan ayıracak, O'nun İmam Mehdi olduğunu insanlara belli ettirecek bazı alametler vardır. Bunlar;

-İmam Mehdi uzun bir gaybetten sonra Mekke ve Kabe'nin kenarında (rukn ve makam arasında) zuhur edecek. Geldiğinde 30–40 yaşlarında olacak ve ölünceye kadar hiç yaşlanmayacak.

- Yanında 313 tane özel komutanı olacak.
- Başının üstünde devamlı bir bulut olacak ve bu bulutun içinden bir ses O'nun zamanın imamı, beklenen Mehdi olduğunu ilan edecektir.
- Kılıçla kıyam edecektir.
- Bazı mucizeler gösterecektir.
- Hz. İsa yeryüzüne inip, O'nun arkasında namaz kılacaktır.
- Kimi rivayetlere göre 7 yıl, kimi rivayetlere göre 309 yıl hükmedecek. (yani onlara göre Allah, İmam'a uzun bir zaman verecek ama bu sürenin ne kadar olacağı kesin belirtilmemiştir).
- Zuhur ettikten sonra yeryüzünü adaletle dolduracak, öyle ki kimse zekât verecek fakir bulamayacak.
- Kimse kimseye zulmetmeyecek, herkes güvende olacak.
- Yeryüzüne o kadar çok yağmur yağacak ki çöller bile yeşerecek.
- Yeryüzü bütün hazinelerini dışarı çıkaracak ve İmam bu hazineleri bütün insanlara eşit dağıtacak.
- Her yerde refah ve huzur ortamı hakim olacak.
- İmam'ın kıyamı sırasında 13 bin 313 melek de İmam'ın yardımına gelecek.
- Vahşi hayvanlar evcilleşecek.

Bize göre 26 ilim var. Bunlardan biri Allah'a aittir, biri Peygamberler vasıtasıyla şu an yeryüzüne yayılan ilimdir. Diğer geri kalan ilimler ise şu an İmam'ın yanındadır.

-İmam'ın hakimiyeti gerçekleşip yeryüzü temiz ve salih kulların egemenliği altına girdikten sonra İmam Mehdi bıyıklı bir Yahudi kadın tarafından şehit edilecek ve artık İmam'ın ölümünden sonra kıyamet kopacak” (Fatma Akar).

Caferiler, Mehdilik inancıyla ilgili kendilerine yöneltilen eleştirilere ve sorulara bazı deliller getirerek yanıt veriyorlar. Bunlardan birkaç tanesini açıklayalım:

Öncelikle onlar Mehdi inancının Kuran-ı Kerimde ve Peygamber Efendimizin hadislerinde yer aldığını kabul ederler. Kuran-ı kerim’de geçen “*Biz yeryüzünü Salih kullarımıza miras kıldık.*” ve buna benzer ayetlerde kastedilen şahsın İmam Mehdi olduğuna inanıyorlar. Çünkü yeryüzünde şimdiye kadar evrensel bir ıslah hareketi olmamıştır. Bunu İmam Mehdi yapacaktır ve Kuran’da yer alan bu gibi ayetlerden kastedilen de budur.

Caferiler “*Nasıl oluyor da H. 300’lü yıllarda yaşamış bir insanın ömrü bu kadar uzun olabilir ve nasıl oluyor da şuan hayattadır?*” gibi sorulara Hz. Âdem’in(1000 yıl), Hz. Nuh’un (950 yıl) yaşadıklarını delil getirmektedirler ve bunun bir insan için mümkün olması başka bir insan için de mümkün olabileceği anlamına gelir. “*Nasıl oluyor da insanların içinde yaşıyor ve insanlar onu tanımıyor?*” eleştirisine Hz. Musa’nın yıllarca Firavun’un sarayında kimse O’nu tanımadan yaşadığını delil getirmektedirler. Son olarak da Peygamber dışında kimsenin mucize gösteremeyeceğine dair yapılan eleştirilere şu şekilde cevap vermektedirler; İmam tarafından bazı mucizelerin gösterilmesi O’nun Peygamber olduğunu göstermez; çünkü mucize sadece Peygamberlik iddiasını doğrulamak için değildir. Mucize, iddia eden kimsenin iddiasının ve kendisinin doğruluğuna delalet eder. Mucize hem Peygamberlik için, hem de başka ilahi iddialar içindir. Buna örnek olarak da Hz. Meryemle ilgili ayeti delil getirirler. Zira “*Zekeriyya ne zaman Meryem’in yanına gitse O’nun yanında Allah tarafından gönderilmiş rızklar olduğunu görürdü.*” diye geçer ayette (Aydın vd. 1997, 614–616).

Özetle şunu söyleyebiliriz ki; İmam Mehdi’nin 12. imam ve son imam olduğu, şu an hayatta olduğu ve kıyametten önce zuhur edip tüm dünyayı adaletle dolduracağı inancı Caferiliğin temel inanç esaslarından ve bunu inkâr eden küfrünü ortaya koymuş olur. Çünkü onlara göre, Peygamberden naklolunan bir hadiste “*Mehdi’nin çıkışını inkâr eden, Muhammed’e indirileni inkâr etmiştir.*” diye geçer.

5-Mead (Ahiret) İnancı:

Öldükten sonra tekrar dirilmeye olan inanç, Caferiliğin beş temel inanç esaslarından biridir. Caferilere göre, Kuran’da geçen kıyamet, hesap, mizan, sırat, şefaahat, cennet, cehennem gibi olguların hepsi gerçektir. Caferi inancına göre, dünya ile ahiret arasında “berzah” denen bir âlem vardır. İnsan kabre konulduktan sonra berzah hayatı başlar.

Burası Müminler için farklı münafık ve kâfirler için farklı bir yer olacaktır. Çünkü insan kabre konduğundan itibaren Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından bazı şeyler hakkında sorguya çekilecektir. Melekler ölen insana; Rabbin kim? Peygamberin kim? İmamın kim? Ömrünü nerede ve nasıl harcadın? gibi sorular soracaktır. Dünyada iken Rabbini, Peygamberini, İmamını bilen ve doğru yolda olan salih kimseler bu soruları doğru yanıtlayıp kabrini cennet bahçelerinden bir bahçeye, onları tanımayanlar ise kabrini cehennem çukurlarında bir çukura çevirecektir. Caferilere göre, kabir için geçerli olan durumlardan biri de, kabir azabı ve kabir sıkmasıdır. Ehl-i Beyt kanalıyla ulaşan hadislerle göre kabir sıkması şu amellerden dolayıdır.

-Namazı hafife almak

-Mazlumun çağrısına cevap vermemek

-İdrarı üstüne sıçratmak

-Hanımının doğal isteklerine cevap vermemek

-İlahi nimetleri israf etmek.

Caferilere göre, öldükten sonra dirilme hem ruh hem de beden iledir. Ancak hem kabirde hem de kıyamet gününde bedende biraz değişiklik olabilir. Ancak beden aynı beden, ruh aynı ruhtur. Bir insan yaşlanınca bedeninin görüntüsünde bazı değişiklikler olur ama yine de o insan aynı insandır (**Abdullah Turan 1999, 521**).

Caferiler, kıyamette insana bazı şeylerin şefaate edeceğine inanırlar. Bunlar; Allah, Peygamberler, Şehitler, Ehl-i Beyt İmamları ve secde edilen yerlerdir. (bunun için Caferiler camide namaz kılarken her seferinde caminin başka yerinde namaz kılmaya özen gösterirler ki daha çok yer onlara şefaate etsin) bunların yanında bir de Hz. Hüseyin'in (kabrini) ziyaret edenlerin (zövvarların) de kıyamet günü şefaate etme hakları olduğuna inanırlar.

İnsanlar kıyamette yaptıkları büyük küçük her şeyden hesaba çekilecektir. Sorgulama işini önce Allah yapacaktır, sonrada kişi kendini hesaba çekecektir. Sorgulamaya en son katılacak makam her ümmetin Peygamberi ile Allah'ın hüccet olarak atadığı imamlardır (**Abdullah Turan 1999, 452–453**).

Allah bahşettiği manevi şeylerden hesaba çekecektir. Bunlar; akıl, hayat, sağlık ve manevi şeylerdir. Yoksa Allah, verdiği ekmeğin, suyun hesabını sormaz. Allah'ın insana bahşettiği manevi nimetlerin başında gönderdiği Peygamberler ve tayin ettiği imamlar gelir. Hatta Caferilikte önemli bir yeri olan tevella (Allah'ın sevdiklerin sevmek), teberra (Allah düşmanlarına düşman olmak) inancı da yine bu nimetle alakalıdır. Ehl-i Beyti sevmek iman ve cennete girmeye sebep olduğu gibi, onların sevgisinden uzak olmak ise Hak'tan uzak olmak demektir (**Abdullah Turan 1999, 570**).

Caferi inancına göre, kıyamette "sırat" haktır ve iki tanedir. Biri bu dünyada, biri de ahirettedir. Dünyadaki sırat kendisine uyulması gereken masum imandır. Bu dünyada onu tanıyıp, ona itaat eden kimse ahirette ateş üzerinde kurulu olan köprüden geçecektir. O'nu tanıyıp itaat etmeyen kimse ise ahirette sırat köprüsünden geçerken ayakları titreyerek ateşe yuvarlanacaktır (**Abdullah Turan 1999, 553**).

Caferilere göre ölen kimsenin ruhu bu dünyayla alakasını tamamen kesmez ve bazen yaşadığı eve dönerek aile fertlerini izler. Ayrıca ölen kimse için yapılan ve hediye edilen şeylerin ölen insana faydası dokunduğuna, ölen insanın bu dünyada bıraktığı hayırlı bir evladın, köprü, hastane gibi şeylerin, diktiği ağacın bile kendisine faydasının dokunduğuna inanırlar (**Abdullah Turan 1993, 493**).

6-Beda:

Caferi itikadında yer alan beş temel inanç esasının dışında, halk tabakası tarafından çok fazla bilinmemekle beraber Caferilikte yer alan bazı inançlar vardır ki bunlardan biri "beda" inancıdır.

Caferilere göre, beda; ilahi irade gereği kaza ve kaderin değişmesine denmektedir (**Aksu 2004, 389**). Beda inancına delil olarak; "*Allah, dilediğini siler (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır.*" (**Ra'd. 39**) ayetini gösterirler. Ayrıca Hz. Ömer'in; "*Eğer ben salihlerden isem beni orada sabit kıl, ziyana uğrayanlardan isem oradan silip salihler içine yaz.*" şeklindeki duasını delil gösterirler. Caferilikle ilgili olarak daha önce bahsi geçen "Eğer Caferiler çok dua edip, çok ağlarsa Allah'ın İmam Mehdi'nin zuhurunu belirlediği tarihten daha öne alıp çabuklaştırabileceği" şeklindeki inançlarını da beda inancı içinde değerlendirebiliriz.

Yine Caferiler Miraç'ta namaz vakitlerinin değişmesini de beda inançlarına delil olarak gösterirler.

7-Ric'at:

Ric'at lügatte “dönüş, dönmek” anlamına gelir. İstilahta ise bazı halis müminlerin ve bazı münafıkların kıyametten önce geri dönmelerine denir.

Caferilere göre İmam-ı Zaman geldikten (zuhur ettikten) sonra geçmişte yaşamış en iyilerle en zalimler dünyaya geri dönecek. Savaş olacak ve İmam-ı Zaman onları en kötü şekilde cezalandıracak böylece mazlumlar zalimlerden intikamını almış olacaktır. Zalimler yaptığının hesabını önce bu dünyada verip cezalandırılacak.

Caferilere göre, ricatta zamanın en iyileriyle en kötülerinin yanında, İmam Mehdi'nin zuhurunu çok bekleyip ama zuhura yetişemeyen Müslümanlar da geri dönecektir. Ayrıca “Dua-yı ahd” denen duayı 40 gün boyunca her gün sabah namazından sonra okuyan Müslümanlar da ricatta geri dönecek.

Allah'ın, Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar gönderdiği Peygamberlerin tamamının ricatta geri döneceği ve Hz. Ali'nin yanında yer alıp (düşmanlara karşı) kılıç çekeceği ve Hz. Ali'nin herkese emir olacağı inancı da Caferi kaynaklarında yer almaktadır (**Aksu 2004, 391–393**).

Ancak ricat inancı da özellikle “ricat” adıyla Caferi cemaatinin halk tabakasında çok fazla bilinmemektedir. Bu konuda bir görüşmeci şunları söylemektedir:

“Valla adı ricat mıdır nedir o kadarını bilmiyorum ama bize göre İmam Mehdi ve O'nun yanında iyilerle kötüler tekrar dünyaya geri dönecek ve iyiler kötülerden intikamını alacaktır” (Teknur Demir).

8-Takiyye:

Kelime anlamı “korumak, sakınmak” olan takiyyenin ıstılah anlamı; bir insanın, mal ve canını kurtarmak için hakikatte sahip olduğu görüş ve inancını saklaması veya aksini söylemesidir (**Abdullah Turan 1999, 115**).

Caferiler takiyyenin münafıklık olmadığını düşünüyorlar. Çünkü münafıklık küfrü gizlemektir, takiyye ise imanı gizlemektir. Ancak günümüz Caferiliğine baktığımızda Iğdır'daki Caferiler şu an için takiyye yapmanın gerekli olmadığını düşünüyorlar. Hatta konuşmaları gereken yerde susmayı daha kötü görüyorlar. Zulüm ve baskı olan yerde takiyye yapmak Caferilere göre vacipti (takiyyeyi terk edenle namazı terk eden aynı görülüyordu)Ancak bugün inançlarını rahatlıkla her ortamda savunabiliyor, ibadetlerini diledikleri gibi açıktan yapabiliyorlar. Bu konuda bir görüşmeci şunları dile getiriyor:

“Üniversitedeyken Caferi olduğunu söyleyemeyen arkadaşlarımız vardı. Sünnilerin yanında namazı eli bağlı kılıp, eve gidince de o namazın kazasını yaparlardı” (Zeliha Çimen).

Caferiler, takiyye inançlarına Peygamber Efendimiz zamanındaki Ammar b. Yasir olayını delil getiriyorlar. Amar b. Yasir canını kurtarmak için Müslüman olmadığını söylüyor ama gerçekte imanı kalbinde sabit olduğu için Peygamberimiz, O'nun yaptığını onaylıyor. Onlara göre, Hz. Ali'nin babası (Ebu Talip) gerçekte iman etmişti ancak siyaset gereği ve Peygamber'e daha çok yardım edebilmek için imanını gizliyor ²¹(takiyye yapıyor) du.

Yine Hz. Ali'nin kendisi halifelik kendi hakkı olduğu halde, Ebubekir ve Ömer'e biat etmiştir. Caferilere göre, Hz. Ali bu haliyle takiyye yapıyordu.

B-İBADET BOYUTU

1-Namaz:

Bütün Müslümanlarda olduğu gibi Caferilerde de, namaz çok önemli bir ibadettir ve dinin direğidir. Ancak Caferilerle diğer Ehl-i sünnet mezhepleri arasında namaz konusunda bazı farklılıklar yer almaktadır. Bunlara sırayla değinelim.

Birinci farklılık ezan konusundadır. Caferiler, ezanın Peygamber Efendimiz Miraca yükseldiğinde Cebrail Meleği tarafından O'na öğretildiğine inanıyorlar. Caferiler 2. Halife Ömer'in ezanın asıl metninde bazı değişiklikler yaptığını savunurlar. Örneğin ezanda yer alan (sabah ezanı) “Esselatu hayrun mine-en-nevm” cümlesinin Halife Ömer tarafından ezana ekletildiğini, Peygamberimize öğretilen ezanda bu cümlenin yer almadığını kabul ederler. Buna karşın ezanda yer alan “Hayye ale-l-hayr-il amel” (haydi amellerin en hayırlısına) cümlesinin ezandan çıkarıldığına inanırlar. Onlara göre,

Halife Ömer, insanların namaza önem verip, amellerin en hayırlısı olarak namazı görüp cihaddan uzaklaşmalarından çekindiği için ezandan bu cümleyi çıkartmıştır (**Aksu 2004, 480–481**).

Caferilere göre “Eşhedü enne aliyyen veliyyullah” deyip 4. halife Ali’nin veli olduğuna şahadet getirmek müstehaptır. Iğdır’daki Caferilere ait camilerde ezan üç defa (sabah, öğle, akşam sesi dışarıya da verilerek ikindi ve yatsı ezanlarını ise cami içinde duyulabilecek şekilde) ve Peygamberimize öğretildiğine inandıkları şekliyle okunur.

Namazla ilgili ikinci farklılık abdest konusundadır. Caferiler abdest alırken, abdest azalarını yukarıdan aşağıya doğru yıkarlar ve ayaklarını mesh ederler. Bunu abdest ayetine, Peygamberimizin ve Ehl-i beyt imamlarının sünnetine (Caferiler Ehl-i beyt imamlarının da söz ve davranışlarını sünnet olarak adlandırır.) uyararak yaptıklarını savunurlar. Buna karşın Kur’an da ve sünnette yer almayan mest üzerine veya çorap üstüne mesh etmeyi caiz görmezler (**Aksu 2004, 503**).

Namazla ilgili bir diğer farklılık namazın cem edilme meselesi ve namazın şeklidir. Bu konulara geçmeden önce şunu belirtelim. Caferilerde vacip (farz) namazlar şunlardır:

-Her gün kılınan beş vakit namaz.

-Cuma, kurban ve ramazan bayramı namazları

-Güneş, ay tutulması, deprem vs. afetlerde kılınan namazlar.

-Hac’da tavaf namazı, adak veya yemin namazı

-Ölen birinin kaza namazlarını ölü adına ücretle kılacak kimsenin kılacağı namazlar. (Bu konuya daha sonra değineceğiz.)

-Cenaze namazı.

Caferilerle Ehl-i sünnet arasında namazla ilgili ihtilafli olan bir konu da namazın cem edilmesi meselesidir. Caferilere göre, öğle-ikindi ve akşam-yatsı namazları cem edilerek (birleştirilerek) kılınabilir. Zira Peygamberimiz, Müslümanlara rahatlık ve kolaylık olsun diye buna izin vermiştir ve kendisi de bunu yapmıştır (**Aksu 2004, 511**). Ancak Caferilere göre iki namaz arasında nafie bir namaz kılınacaksa, ayrı kılmak daha

sevaptır. Namazın şekli meselesine gelince Caferiler namazlarını eli açık kılarlar ve kıyamda iken ellerini bağlamazlar (bkz Resim 1). El bağlamanın biat olduğunu kabul ederler ve Peygamberimizin namazı eli açık kıldığına inanırlar.

Caferiler namazda secdeye giderken secde ettikleri yerde Kerbela toprağından yapılmış “mühür” veya “türbet” dedikleri sıkıştırılmış toprağın (bkz. Resim 2). yazısız yüzü bulunur ve alınlarını bu mührün üstüne koyarlar (bkz. Resim 3). Caferilere göre, toprağına veya toprak cinsinden bir şeye secde etmek sünnettir. Çünkü Peygamberimiz toprak yerine başka bir yere secde etmezdi. Toprak yoksa topraktan yetişen yenilmeyen ve giyilmeyen şeylere (tahta, yaprak, hasır vs.) secdeye giderler. Eğer bunlardan hiçbiri yoksa kendi ellerinin üstüne alınlarını koyup secde ederler. İnsan da topraktan yaratıldığı için toprağın olmadığı yerde ellerinin üzerine secdeye giderler. Caferiler özellikle mühür üzerine secdeye gitmelerinin bazen yanlış anlaşılıp taşla tapıyorlar gibi yorumlanmasından oldukça rahatsızlık duyuyorlar. Nitekim bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İnsanın secde ettiği yer insanın taptığı şey değildir ki. O zaman Sünniler seccade üzerine secde ediyorlar, Sünniler seccadeye mi tapıyorlar?” (Murat Sever).

Namaz konusundaki değineceğimiz son farklılık teravih namazı hakkındadır. Caferiler, teravih namazını cemaatle kılmazlar. Nafile namaz yalnız kılınır ve Peygamberimiz de yalnız kılarıdı. Ancak halife Ömer’in bunu değiştirip cemaatle kılınır hale getirdiğini ve böyle yaparak Allah ve Resulünün önüne geçtiğini, sünneti hiçe saydığını kabul ederler.

2-Oruç:

Caferilerde Oruç ibadeti vardır. Ramazan ayının tamamını tutarlar. İmsak ve sahur vakitlerinde Sünnilerle aralarında 5–10 dakika fark olur. Sabah imsak vaktinden (ezandan) 5–10 dakika önce yemeyi ve içmeyi bırakırlar, akşam iftar vakti ise ezan okunduktan 5–10 dakika sonra yeme içmeye başlarlar. Böylece vaktin girdiğinden iyice emin olduklarını savunuyorlar. Bir görüşmeci bu konuyu biraz da espri katarak şöyle dile getiriyor:

“Ramazan ayında 10 dakika imsak, 10 dakika da iftar olmak üzere Sünnilerden 20 dakika fazla oruç tutuyoruz. Buna rağmen hala siz hak mezhep değilsiniz diyorlar” (Mehmet Gülsoy).

Caferilerde ramazan ayında yolcu olan kimsenin oruç tutması caiz değildir. Ramazan ayında yolcu iken oruç tutan kimse yolcu olmadığı halde orucunu yiyen kimse gibidir.

Oruç konusunda bir görüşmeci ilginç bir noktaya değiniyor:

“Bizde yeme içme gibi şeyler orucu bozar ama bunun yanında Allah veya peygamber adına yalan konuşmak da orucu bozar” (Ülkü Saruhan).

Caferiler ramazan ayında mukavele yaparak hatim çıkarırlar, sohbet ederler, ramazan ayı boyunca farz namazlarla beraber toplam 1000 rekât namaz kılarlar. Özellikle Ramazanın 19. 21. ve 23. gecelerinden birinin kadir gecesini olma ihtimalinin yüksek olması düşüncesi ile bu geceleri camilerde geçirirler, sabaha kadar ibadet ederler. Bu gecelere “İhya geceleri” derler.

Ramazan ayında herhangi bir zaruretten dolayı tutamadıkları oruçları bu ay dışında kaza ederler. Ayrıca üç aylarda ve mübarek kabul ettikleri günlerde (İmamların doğum günlerinde, gadir-i hum olayının yıl dönümünde vs.) nafile oruçlar tutarlar.

3-Zekât ve Humus:

Zekât, namazdan sonra ikinci önemli ibadettir. Zekât vermeyenin namazı kabul değildir. Caferilere göre zekât konusunda Caferilerle Ehl-i sünnet arasında bir fark yoktur. Onlarda da dinen zengin sayılan bir müslümanın malının belli bir miktarı yılda bir kere yoksullara, düşkünlere, yolda kalmışlara vermesi zekâttır. Zekât verilen mallar da yine aynıdır.

Caferilerde zekâtın yanında bir de, Hz. Peygamber ve yakınlarına verilmek üzere Müslümanlara farz kılındığına inanılan humus vardır. Humus; beşte bir demektir. Bir kimsenin karının beşte birini Peygamber ve yakınlarına vermesi Caferilere göre ayette (Enfal. 41) farz kılınmıştır. Zekât ve sadaka bu şahıslara haram olduğu için bunlara humus ayrılmıştır.

Humusun yarısı zamanın imamına verilir. Ancak günümüzdeki imam gaybette olduğu için onun naibi olarak kabul edilen adil bir müçtehitte veriliyor.

Müçtehitse o parayı İmam adına gerekli yere harcıyor. Humusun diğer yarısı ise fakir olan seyyitlere (Peygamber soyundan gelenlere) veriliyor.

4-Kutsal Yerleri Ziyaret (Hac, Meşed, Kerbela):

Caferiler için Kerbela ve Meşhet'e gitmek, orda bulunan imamların kabirleri başına gidip oraları ziyaret etmek, çok önemsenen ve arzulanan bir olaydır. Neredeyse Hacca gitmekle aynı derecede bir öneme sahiptir. Hacca gidebilecek şartları kendinde bulduran bir Caferi Hacca gidip ziyaretini gerçekleştirir. Hacca gitmek de özellikle yaşlı ilerlemiş Caferilerin içinde bir arzudur. Ancak Haccın belli bir tarihte olması, maddi anlamda daha fazla bir yükümlülüğü olması sebebiyle Kerbela ve Meşhet ziyareti Caferiler arasında daha yaygındır. Bazı aralıklarla Kerbela'ya veya Meşhet'e giden, başında rehber bulunan gruplar bulunur. Gitmek isteyen Caferiler isterlerse bu gruplarla katılırlar, isterlerse de aileleriyle birlikte gidip ziyaretlerini yaparlar.

Kerbela ve Meşhet'e (ya da her ikisine birden) gidecek olan Caferiler aynen Hacdan dönenlere yapıldığı gibi komşuları tarafından ziyaret edilir, dönüşlerinde de yine akraba ve komşular el öpmeye gelirler. Kerbelaya gidene "Kalbayı", Meşhede gidene "Meşedi" denir. Bu insanlar halk içinde ayrı bir itibar görür hatta Caferi inancına göre Kerbelaya gidip Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret edenler. (zuvvarlar) ahirette insanlara şefaate etme hakkına sahip olacaklardır.

Caferilerde Hac ziyareti ile ilgili yapılan bir uygulama vardır. Onlarda dul bir bayan (bir erkeğin nikâhı altında olmayan) Hacca gidemez. Bunun için dul bir bayanın hacca gitmeden önce bir erkeğin veya hac sırasında rehberlik yapacak olan mollanın nikâhı altına girmesi gerekir. Ancak fikrini aldığımız bazı Caferiler böyle bir uygulamanın olmadığını bunun saçma olduğunu dile getirmektedirler.

İl müftülüğünden aldığımız bilgiye göre Caferilerin Hacca gitme oranı Sünnilere göre yüksektir. Bunda sosyo-ekonomik düzey olarak yüksek bir seviyede olmalarının etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Diyanetin organizasyonuyla Hacca giderler. Ancak yanlarında kendilerine rehberlik yapacak kendi mollaları bulunur. Hac'da ibadetlerini kendi inançlarına göre yaparlar.

Caferiler bu ziyaret yerlerinin dışında Iğdır'daki bazı önemli saydıkları şahısların mezarlarını da ziyaret ederler. Özellikle seyyid mezarlarını ziyaret ederler, adakta bulunurlar ve adakları kabul olduğunda gidip mezarın başında mum yakarlar.

C-BİLGİ BOYUTU:

Caferilere göre ümmet, mukallit (bir Müçtehidî takip eden onun fetvalarına göre hareket eden) ve Müçtehit (içtihat etme yetkisine sahip kimse) diye ikiye ayrılır. Caferilere göre buluş çağına gelmiş her Caferî (bu kızlarda 9 erkeklerde 15 yaştır), çağında yaşayan bir müçtehidî taklit etmek zorundadır. Taklit ettiği müçtehidînin adını, onun hakkındaki bilgileri ve fetvaları bilmesi gerekir.

İğdır'daki mollaların ve ilim almak isteyen her Caferîlerin ilim merkezi olarak kabul ettiği ülke İran'dır. İran'da eğitim alıp gelmiş insanlar, Caferî halkı içinde çok itibar görür ve bilgi almak isteyen şahısların başvurduğu kişiler olurlar. İran dışında Caferîlerin ilim merkezi olarak kabul ettikleri bir diğer ülke Irak (özellikle Necef ve Kerbela şehirleri) tir.

Caferîler, Türkiye'deki dini eğitimin Sünnî içerikli olmasından dolayı ve kendi görüşleri ile ilgili bilgilerin kaynağının ve ilmi alanda ilerlemenin ancak İran'da mümkün olduğunu düşündükleri için, İran'a gidip orada eğitim görmektedirler. Hatta Türkiye'deki farklı fakülteleri kazandıkları halde başörtüsü yasağından dolayı İran'daki medreselere kayıt yaptırıp orada eğitim gören Caferî gençlerin varlığı da söz konusudur.

Şii dünyasının farklı dini merkezlerinde (Necef, Meşhed, Kerbela, Tebriz vs.) yaklaşık 300 medresede on binlerce öğrenci okutulur, her kentteki dini medreselerin toplamına Havza-i ilim (ilim havzası) denir. Bir anlamda havza, üniversite rektörlüğü veya bir ildeki Millî Eğitim Müdürlüğü, medreseler ise fakülte veya çeşitli derecedeki okullar bütünü gibidir.

Şii dünyasının her yerinden herhangi bir havzaya (tavsiye ve rehberlik üzerine) gidip öğrenim görmek mümkün. Öğrenciler sıkı bir dini eğitim (sarf, nahiv, mantık, usul, fıkıh, kelam) alıyor; ahlaki sınavdan geçiriliyorlar. Hocalar, Hüccetül İslam mertebesindeki kişilerden oluşuyor. Üç beş yıl gibi bir süreçten geçip, dini temel eğitim aldıktan sonra, öğrenciler fen bilgileri, ekonomi, uzay bilimi, teknoloji vs. konusunda bilgilendiriliyorlar.

Eskiden spor ve eğlenceye zaman ayrılması yasaktı. İran devrimiyle birlikte bu program medreselere de girdi; Necef dâhil birçok medresede televizyon izlemek, internete

girmek öğrencilere serbest kılındı. Eğitimin süresine göre mürit (ilk başlayan), Sigetül İslam ve Hüccetül- İslam (ortalama 10 yıl), Ayetullah (20 yıl) ve Ayetullah uzma (en üst makam) dereceleri var. Büyük Ayetullah (Ayetullah-il uzma) ve merce makamına yükselme, akademik çevrelerdeki mekanizmaya benzer bir sistemi izler. Ayetullah uzma mertebesine yükselmek zahmetli ve uzun bir yoldur. Bazen bir ömür bile yetmeyebilir. 20 yıllık “havza ilmi” alındıktan sonra, artık belli bir müfredatı okumaya bağlı olmayan bir mertebe ve derecelendirme söz konusudur. Ayetullahlar, materyalizm ve Marksizm dâhil her siyasi, dini, ekonomik, felsefi öğretiyi okur ve okuturlar. Dünyada olup bitenlerden haberdardırlar. Son mertebede, bir konuya ve yere bağlı kalmaksızın dersler verilir. Büyük Ayetullah, öğrenci ve izleyicilerle her konuyu açıkça tartışır; münazaralar bazen acımasız ve sert geçer. Ders halkalarına katılabilmek için en az Hüccetül İslam mertebesinde olmak gerekir.

Bir Ayetullah’ın Merce’ul taklit (taklit mercii) olabilmesi için iki şart söz konusudur: Meclis-i hibragen (uzmanlar kurulu) denilen, devletin (İran) resmi makamının onaylaması ve iki adil ayetullahın, söz konusu merce adayı lehinde olumlu tanıklık yapması gerekir. Müçtehitin sadece ilmi anlamda değil, takva olarak da önde gelen biri olması gerekir.

Müçtehitler, velayet dışında imam’ın (İmam Mehdi) bütün yetkilerine sahiptir. O’na itaat, İmam’a itaattir. O’na isyan, İmam’a isyandır.

Şia’nın son elli yılından bu yana birçok ilim havzasında, birkaç Merce-ul taklit (müçtehit) bulunabilmektedir. Birçok Ayetullah, teoloji önderliği ve dini işlerle uğraşmayı siyasete tercih eder. Zira merce olmak büyük sorumluluk ister; her olaya hemen tepki verilmez. Şii dünyasını manevi bakımdan irşat edip yönlendirilen 1200–1300 kadar Ayetullah bulunur. Molla sayısı 250–300 bine yaklaşır (**Bulut 2004, 66-72**).

İğdır’daki Caferiler dini konularda mollalara danışırlar. Mollalar genelde İran’da eğitim görmüş kişiler olur ve Camide görev yaparlar. İğdır’daki Caferilere ait camiler Sünnilerden ayrıdır. Onların camilerinin yapımı halkın bağışlarıyla olur. Mollalar ve camiler Diyanet’in denetiminde değildir ve devletten bu konularda herhangi bir ödenek almazlar. Her caminin kendine ait bir vakfı vardır. Bağışlar veya diğer gelirler buralarda toplanır ve camii yapımı, mollaların maaşları buradan verilir.

Caferiler, cami görevlilerine hoca ve imam demezler molla derler. Bu konuyu bir katılımcı şöyle ifade etmiştir:

“Molla kelimesi Arapça ‘melee’ den gelir bu da dolu olmak anlamındadır. Biz Allah sevgisi ve ilimle dolu olmaya çalışırız” (Murat Sever).

Iğdır’daki Caferilerin dini anlamdaki ihtiyaçlarının sorumluluğu mollalara aittir. Aileler çocuklarını dini bilgi alsınlar diye gönderirler, kendileri de cami sohbetlerine devam ederler ve molla ile görüşürler. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, bir Caferinin gittiği caminin mollasıyla aynı Müçtehidî taklit ediyor olması gerekir. Mollalar İran’daki taklit ettikleri Müçtehitlerle iletişim halindedirler. Bunun için son gelişmeleri, güncel meseleleri öğrenme ve bunu cami cemaati ile paylaşma imkânına sahip olabiliyorlar.

Bayanların dini eğitimi ise genelde cami avlusunda ve “Hüseyniye” denilen Kur’an kursu benzeri yapılarda İran’da eğitim görmüş ve Caferilerce itibar edilen bayanlar tarafından veriliyor. Buralarda Kur’an, tecvit ve dini bilgiler öğretiliyor. Dini bilgi olarak da temel inanç esasları, On iki İmam ve özellikleri, İmam Mehdi’nin hayatı, özellikleri, gaybetteyken Caferilerin yapması gerekenler, zuhur edeceği zamanki özellikleri, ilmihal bilgileri vs. şeyler öğretiliyor. Taklit ettikleri müçtehide ait fetva kitaplarının okunması tavsiye ediliyor. Şunu da belirtmek gerekiyor ki Müçtehitlerin fetvaları arasında çok büyük farklılıklar yokmuş. Farklılıklar çok küçük ayrıntılarda oluyormuş. İlle de bir müçtehidî taklit etmek mecburidir. Caferilerde bir insan ya müçtehitir ya da mukallittir.

Dini meselelerde bilgili kimse Kur’an, Sünnet (Peygamberlerin sözleri ve davranışı) İcma (din âlimlerinin görüş birliği) ve akıl yoluyla hareket eder ve aynı zamanda Peygamber ve Ehl-i beyt imamlarının yorumlarına dayanarak içtihat yapar.

Caferiler dini hükümlerde rey (kişisel görüş) ve kıyas (karşılaştırmalı yolla hüküm çıkarma) yapmayı caiz görmezler.

D-TOPLUMSAL ETKİ BOYUTU:

1-Doğum:

Caferi inancına göre bir bayanın hamileliği boyunca bazı şeylere dikkat etmesi gerekir. Örneğin; çöplük vb. yerlerden geçmemeye çalışırlar. Çünkü buralarda cinlerin çoğunlukta olduğuna inanırlar.

Hamile bir bayan bir odadan diğerine geçerken veya akşam vakti dışarı çıkarken besmele çeker. Caferiler, hamile bir bayanın hamileliği boyunca bulunduğu ortamın çocuğun karakterinin şekillenmesine etki edeceğine inandıkları için devamlı güzel ortamlarda bulunmaya dikkat ederler ki çocuğun karakteri güzel olsun. Bir görüşmeci bu konuyu şöyle dile getirmiştir:

“Bizde bir kadının hamileliği boyunca bulunduğu ortamların ve aşerdığı zaman o yiyeceği yediği şahsın doğacak çocuğun karakterine etki ettiğine inanılır. Bunun için bulunduğumuz ortamlara ve yediğimiz içtiğimiz yerlere dikkat ederiz. Öyle herkesin evine gitmeyiz, seçici oluruz” (Sakine Korkutan).

Hamile kadının rüyasında elma görmesi kızı, altın görmesi oğlu olacağı şeklinde yorumlanır. Hamilelik boyunca bebek için hazırlık yapılır. Caferiler, bebek dünyaya geldikten sonra ona güzel bir isim koymaya çalışırlar. Özellikle Caferilik bilincine sahip olanlar erkek çocuklarına; Murtaza, Mehdi, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Abbas, Ali asker, Ali ekber, Cafer, Kasım vb. kız çocuklarına ise; Fatma, Zehra, Zeynep, Rugayye, Kübra, Betül, Büşra gibi isimleri koyarlar. Bunun yanında Hz. Ali’ye muhalefet ettiğine inandıkları şahısların isimlerini koymazlar. Bunun için Caferilerde; Ömer, Ebubekir, Osman, Ayşe, Talha, Zübeyr gibi isimlere rastlamak çok zordur. Çocuk dünyaya geldikten sonra ailedeki en yaşlı bayan, çocuğun kulağına ezan okur ve sonra sağ kulağına üç defa ismini söyler. Bebeğin üzerinde devamlı küçük Kur’an ve çeşitli dualar bulunur ve 40 günlük olana kadar mecbur kalınmadıkça bebek evden dışarı çıkarılmaz.

2-Sünnet ve Kirvelik:

Erkek çocuğun sünnet ettirilmesi ve kirvelik Caferiler için önemlidir. Erkek çocuğu kendini bildikten sonra sünnet ettirilir. Bir katılımcı bununla ilgili şunları dile getirmiştir:

“Bizde bir çocuk sünnet oluncaya kadar ona erkek gözüyle bakılmaz” (Sakine Korkutan).

Ailenin tercihine bağlı olarak sünnet töreni ya çalgılı, eğlenceli yapılır ya da mevlitli salâvatlı yapılır. Ancak her ikisinde de gelen davetlilere öğlen yemeği ikram edilir.

Sünnet töreninden önce sevilen bir aile kirvelik için seçilir. Kirvelik çok önemsendir çünkü artık arada akrabalık bağı oluştuğuna inanılır. Hatta kirve olan aileye kız verilmez ve onlardan kız alınmaz. Sünnet olan çocukla kirve olan kişinin kızlarının kardeş gibi olduğuna ve bunun için evlenmelerinin caiz olmadığına inanılır. Çocuğun sünnet kıyafeti ve bazı masraflar kirveye aittir. En yüksek takıyı kirve takar. Törenden sonra çocuk iyileşir iyileşmez kirveyi ziyarete gidilir ve kirveye çok çeşitli hediyeler götürülür. Aileler yaşadığı müddetçe aradaki kirvelikten doğduğuna inanılan akrabalık bağı devam eder.

3-Evlenme:

Caferiler evlenme yaşına gelen çocuklarının düzenli bir hayatı olsun ve günaha girmesin diye zamanında evlendirmeye önem verirler. Evlilikle ilgili bazı uygulamaları vardır. Bunlardan biri ve yaygın olanı “tuzlu kuka” yemedir ki özellikle bekâr bayanlarda görülen bir inançtır bu. Bir katılımcı bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

“Biz küçük çile bittiğinde tuzlu kuka dediğimiz çok tuzlu kete tarzı bir ekmek yaparız. O ekmeğin birazını yiyip, geri kalan kısmını da yastığımızın altına koyarız ama o gece asla su içmeyiz. Sonra uyuruz. O gece rüyada kim su vermişse, onunla evleneceğine inanırız. Sabah kalkıp o yastığımızın altına koyduğumuz parçayı yüksek bir yere bırakıp beklemeye başlarız. Hangi hayvan o parçayı yerse evleneceğimiz şahsın karakterini de ona göre yorumlarız. Mesela köpek yerse huyu kötü, kuş yerse iyi huylu biriyle evleneceğine inanırız. Yine eğer kuş alıp götürürse genç kızın kuşun ekmek parçasını götürdüğü tarafa gelin gideceğine inanırız” (Sakine Korkutan).

Caferiler evlenecekleri zaman birtakım şeylere dikkat ederler. Özellikle evlenecekleri insanların kendi mezheplerinden biri olmasına özen gösterirler. Ancak geçmişte baktığımızda bu konuda bazı değişmelerin olduğunu görmekteyiz. Eskiden anneler kızları bir Sünni’yle evlenirse kendi sülalesinin 70 göbekten hepsinin cehennemde yanacağına inanırlardı, bunun için kendi mezhepleri dışından biriyle evlenmeyi pek hoş karşılamazlardı. Bir görüşmeci bu durumu şöyle dile getiriyor:

“Ben eşimle evlenmek istediğim zaman (eşi Sünni mezhebe mensup) annem de dahil olmak üzere bütün akrabalarım itiraz ettiler. Sen ne yapıyorsun atalarımızın hepsini cehenneme mi göndermek istiyorsun? dediler. Ancak sen o insanı kendi mezhebine çevirdiğin zaman bir şey olmuyormuş ama onun mezhebine geçtiğin zaman 77 göbekten bütün sülalen yanacakmış cehennemde. Bence saçma bir şey. Tamam, namaz kıldığım zaman kendi mezhebime göre kılarım çünkü o şekil daha çok içime siniyor ama bir sünniyle evlenince bir sürü insanın yanacağına inanmak saçma bence. Sonuçta hepimiz aynı Allah’a, aynı Peygambere ve aynı Kitaba inanıyoruz. Farklı dinden biriyle evlenmiyorum ki!” (Sakine Korkutan).

Yeni nesil Caferilere baktığımızda çok yaygın olmamakla beraber başka mezhepten insanlarla evliliğin yapıldığına rastlamaktayız

Evin, yaşı gelmiş ve evlenmek isteyen oğlu bunu ailesine bildirir. Eğer kendisinin istediği biri varsa o, yoksa etraftan ‘temiz, helal süt emmiş’ diye tabir edilen bir kız aranmaya başlanır. Bu kızın saygılı, güler yüzlü, ahlak kurallarına uyan ve becerikli bir kız olmasına özen gösterilir. İster oğlanın kendi istediği isterse ailenin bulduğu kız olsun, ailesine haber gönderilir. Kızın ailesi sorup-soruşturur, kıza sorar gönlü varsa olumlu cevap verilir. Her iki ailenin de büyükleri toplanır. “Allah’ın emri, peygamberin kavli ile” kız istenir. Şartlar ve düğün tarihi konuşulur. Salâvat getirilir ve Fatıha okunur. Sonra tatlı dağıtılır ve belirlenen tarihte gelip yüzük takılır. Yüzük takılan gençlerin görüşmeleri, konuşmaları haram olmasın düşüncesiyle birkaç aile büyüğü toplanır ve yanlarında bir mollayla beraber kız evine gidip dini nikâh kıyarlar. Nikâha “kebin” derler. Nikâh kıyıldıktan sonra evdeki misafirlere yemek ikram edilir ve artık bu iki insanın birbirlerinin helali olduğuna inanılır (Bu daimi nikâhtır bunun dışında bir de geçici “muta nikâhı” vardır ona konumuzun sonunda değineceğiz).

Kararlaştırılan tarihte düğün yapılır. Düğün töreni içeriği ve şekli ailenin yapısına ve bütçesine göre farklılık gösterir. Buna göre düğün ya çalgılı ya da mevlitli yapılır. Ancak düğün mevlitli olacaksa, bu düğün davetiyesinde özel olarak belirtilir. “Peygamberli düğünümüze bekleriz.” gibi tabirler kullanılır. Ya düğün günü ya da düğünden kısa bir süre sonra resmi nikâh kıyılır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Caferilerde daimi dini nikâhın yanında bir de geçici (muta) nikâhı vardır. Bu nikahın inançlarında yer almasına rağmen Iğdır’daki Caferilerde çok fazla yaygın olmadığını gördük.

Muta nikâhı; süresi belirli geçici bir nikâhtır. Eşinden uzakta olan bir erkeğin cinsel isteklerini karşılamak için, günaha girmemek adına dul bir kadınla kadının babasının bilgisi dâhilinde belirlenen bir süreliğine kısılan nikâhtır. Bu nikâhta kadına mehir verilir. Kadının şartları geçerlidir. Boşandıktan sonra kadın iddet bekler. Bu nikâhtan çocuk olursa velayeti o şahsa aittir.

Muta nikâhının bu şeklinin dışında Caferilerce çok yaygın olmasa da, uygulanan başka bir şeklide flört eden iki gencin görüşmelerinin ve konuşmalarının günah olmaması adına bu nikâhı kıydırmalarıdır.

4-Ölüm:

Caferilerde halk arasında yaygın olan bir inanca göre köpek bir eve doğru uluduğunda veya baykuş bir eve doğru öttüğünde bu uğursuzluktur ve o evden bir ölü çıkar

Caferiler, ölüm döşeğinde ağır hasta olan bir insanın yanında devamlı Kuran okurlar ve hastaya Kelime-i tevhid söylettirirler (telkin yaptırılır). Bu o insanın manevi olarak rahatlaması içindir. Halk arasındaki inanca göre eğer kişi can vermekte zorlanmışsa ve öldükten sonra yüz hatları asıksa cehennemlik, kolay can vermişse ve can verdikten sonra huzurlu bir yüz şekline sahipse cennetliktir. Yine bir insan eğer gözü açık gitmişse, ya bu dünyadan muradını alamadığına ya da çok sevdiği birini göremeden ölüp gittiğine yorumlanır.

Ölü kefenlenirken, ölünün her iki kolunun altına yeni kesilmiş ince küçük bir söğüt ağacının dalı yerleştirilir. Bu dal parçalarının üzerinde Arapça dualar bulunur. Mollalar bu uygulamanın ölüye kolaylık olsun diye dua niyetine yapıldığını savunurlar ancak halk arasındaki inanç ölünün Sırttan geçerken bu dal parçalarına tutunup karşıya kolay geçeceği şeklindedir.

Caferileri mezarlarının şekil bakımından diğer mezarlarla arasında pek bir fark yoktur. Maddi imkânları ölçüsünde dileyen mermerden ve gösterişli mezarlar yaptırıp hatta mezar taşına ölen kişinin resmini yaptırabilir.

Seyyid mezarları farklılık gösterir. Peygamber soyundan gelen kişilerin kendilerine olduğu gibi, öldükten sonra mezarlarına da özen gösterilir. Mezarlığa gidildiğinde seyid mezarlarının başında dua edilir. Ayrıca bir adakta bulunan kimse dileği

gerçekleşirse, getirip seyyidin mezarı başında mum yakar. Ölen bir insanın 3. 7. 40. ve 52. günü ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle bu günlerde Kur'an, mersiye okutulur, yemek, helva vs. dağıtılır.

Caferi inancına göre, ölen bir insanın yarım kalan ibadetinin ya da üzerinde bulunan bir borcun yerine getirilmesinin faydası ölen kişiye dokunur. Mesela oruç borcu olan bir annenin oruçlarını evlatları tutar ya da hacca gitmeye niyetlenip gidemeyen birinin yerine öldükten sonra başka biri gidebilir. Nasıl ki maddi borçlar ödenebiliyorsa Allah'a karşı borcu olarak ölen birinin borcu da kişinin yakınları tarafından ödenebilir (**Abdullah Turan 1999, 509–513**). Örneğin ölen bir kimsenin kazaya kalan namazlarını veya oruçlarını ya çocukları yerine getirir ya da bu ibadetleri para karşılığında birine (molla veya ibadet ehli başka birine) yaptırırlar. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle ifade etmiştir:

“Bizde ölen anne babanın kazaya kalan namazlarını oruçlarını çocukları kılar veya parayla başkasına kıldırır. Nasıl ki ana babamızın birine para borcu olduğu zaman onu ödemek bize aitse Allah'a karşı borçlarını ödemek de biz çocuklarına düşer” (Saadet Mert).

Ancak bu durumu benimsemeyip itiraz eden ve kendisine saçma geldiğini söyleyen Caferiler de vardır. Bir görüşmeci bu konuda biraz da esprili bir şekilde şunları dile getirmiştir:

“Annem babam zamanında ibadetini yapmayıp gününü gün edip sonra ölmüşse, onun ibadetlerini ben niye yapıyorum. Ben kendi ibadetlerimi zor yapıyorum” (Zehra Gökçe).

5-Bayram Kutlamaları

a-)Ramazan ve Kurban Bayramında Yapılanlar:

Bütün müslümanlarda olduğu gibi Caferilerde de bayram heyecanı günler öncesinden başlar. Bayram için genel bir temizlik yapılır. Bayramlık kıyafetler alınır. Bayram sabahı erken kalkılır. Erkekler bayram sabahı camilerde toplanıp bayram namazı kılarlar. Bayanlar ise evin günlük işlerini yaparlar. Namazdan sonra herkes birbiriyle bayramlaşır. Büyükler ziyaret edilir, dargınlar barıştırılır, ayrıca o yıl içinde birinin bir yakını ölmüşse herkes ona bayramda baş sağlığına gider ve bu bayramın o insanın “kara bayramı” olduğu kabul edilir.

Kurban bayramında işinin ehli biri namazdan sonra kurbanlık hayvanı sağ tarafına yatırıp kibleye doğru döndürür ve besmele çekerek keser.

Nişanlı olan kıza kurban bayramında koç gider. Bu konuyu bir görüşmeci şöyle ifade etmiştir:

“Bizde kurban bayramında nişanlı olan kıza koç götürülür ama bu öyle sıradan bir koç olmaz. Koçun üstü şekerlemelerle kurdelelerle özenle süslenir, bir de üstüne altın bilezik bağlanır ve nişanlı kıza gönderilir” (Asya Genç).

Bu uygulama Caferilerde çok yaygındır.

Bu iki bayram dışında Caferiler için bazı mübarek günler de bayram olarak kabul edilir. Kadir gecesı, Beraat kandili vs. günlerde camilerde bazı etkinlikler yapılır. Ancak Caferiler Türkiye’deki tarihten bir gün sonra bu günleri kutlarlar. İran’daki takvime göre hareket ederler. Bu kandiller dışında birde 12 imamın doğum günlerinde ve İmam Mehdi dışındaki diğer 11 imamın ölüm günlerinde (İmam Mehdi’nin hayatta olduğu inancı vardır). ve Hz. Ali’nin Peygamberimiz tarafından yerine halife tayin edildiği gün olarak kabul ettikleri “Gadir-i hum” olayının yaşandığı günü Caferiler camilerde veya evlerde bazı etkinliklerle kutlarlar.

Caferiler bu özel günlerde camilerde toplanırlar. Bayanlar da kendilerine ayrılan bölmede otururlar. Mollalar Kur’an okur, dua eder ve ağlayarak ezgi tarzında imamların hayatlarından örnekler anlatırlar. Bu arada camidekilerin (özellikle bayanların) hıçkırıkları birbirine karışır. Arada bir sine döverler ve toplu olarak salâvat getirirler. Caferiler salâvatı şu şekilde getirirler; Allahümme salli ala Muhammed ve Ali Muhammed. Onlar Peygamberimizin Ehli beytinin içinde geçmediği salâvatın Peygamberimiz tarafından yasaklandığını kabul ederler. Bunun için salâvat getirirken” Ali Muhammed” i sonuna ekleyerek söylerler.

Caferiler bütün özel günleri büyük bir coşkunlukla etkinlikler yaparak kutlarlar. Özellikle 12. imam olarak kabul ettikleri İmam Mehdi’nin doğum gününü büyük bir coşkuyla kutlarlar. H. 255’te dünyaya geldiğine ve şu an halen hayatta olup ama gaybette olduğuna inandıkları “zamanın imami” diye kabul ettikleri İmam Mehdi’nin doğum günü olan Şaban ayının 15’i Caferiler için bayram olarak kabul edilir. Bu günde camilerde toplanılır ve gözyaşlarıyla karışık dua edilir.

Dualarının içeriğini daha çok İmam Mehdi'nin zuhurunun çabuklaşip kendilerinin de bunu görmeleri ve İmam'a layık insanlar olmayı dilemeleri oluşturur. Caferiler, eğer çok ağlayıp çok dua ederlerse Allah'ın İmam Mehdi'nin zuhuru daha öne alabileceğine inanırlar. İmam Mehdi'nin zuhuru çabuklaşsin diye topluca dua ederler. Mollanın öncülüğünde “*Ya Sahibez-Zaman, hardasan? Şiilerin seni bekliyor. Ağacan, Mehdi can noylar tez gel.*” diye Azeri bir lehçe ile İmam Mehdi'ye seslenirler. İmam insanlar tarafından tanınmadığı için, imamlarının ne zaman nerde olacağını bilmezler ve kendilerini onu görenlerden etsin diye Allah'a dua ederler.

Tören sonunda dileyen gücü yettiğinde yanında ne getirmişse orada bulunan insanlara ihsan diye hayrına dağıtır. Caferiler birbirleriyle vedalaşırken birbirlerinin bayramlarını kutlarlar İmam'ın ve doğum gününü bir bayram havası içinde geçirirler.

6-Nevruz bayramında yapılanlar:

Caferiler için mart ayının 21. günü baharın başlangıcı olarak bilinir ve bayram havası içinde kutlanır. Bu bayrama “yeni gün” anlamında “Nevruz” denir.

Caferiler için nevruz coşkusu daha mart ayının başında başlar. Evlerde bayram temizliği yapılır. Çevre temizlenir, boya badana yapılır. Bayramdan önce bayramlık kıyafetler alınır. Bayram kutlamaları martın ilk üç haftası salıyı çarşambaya bağlayan gecelerde yapılır. Martın ilk çarşambasında cemre havaya düşer, ikinci çarşambasında suya düşer ve üçüncü çarşambasında toprağa düşer bu da mart ayının 21. gününe yani Nevruz Bayramına denk gelir.

Nevruz Bayramı kutlamaları çerçevesinde, mart ayının başından 21. güne kadar yapılan bazı etkinlikler vardır. Şimdi bunları tek tek açıklayalım.

Semeni Yeşertme:

Mart ayının girmesiyle birlikte Caferiler küçük saksılara buğday ekip yeşertirler ve bunu evlerinin bir köşesine koyarlar. Buna “semeni yeşertmek” denir. Bu, yeni bir başlangıcı, toprağın canlanmasını, bereketini simgeler. Caferiler böyle yaparak evlerine bolluk ve bereketin girmesini ümit ederler.

Alav-Alav:

Mart ayının ilk haftasından nevruz günü olan 21 Marta kadarki her haftanın salı günü ateş yakılır. Buna alav-alav denir. Üçüncü ateş yakma nevruz gününe denk gelir. Açık bir alanda ateş yakılır ve insanlar tek tek ateşin üzerinden atlar. Ateşin üzerinden atlarken “ağırlığım uğurluğum bu od’un üstüne.” denir.

Böylece, atlayan kişi üzerindeki hastalıkların ateşle birlikte yanıp yok olduğuna inanır. Ayrıca eski kumaşlar ve bezler yumak haline getirilir ve metal bir telle bağlanır, sonra yağlanarak ateşe verilir. Bu ateş topları havaya fırlatılarak oynanır.

Kosa-Kosa:

Nevruz bayramında yaygın olan ve sevilen bir oyundur kosa kosa. Bu oyun çalgıcı ve torbacılar hariç, genelde palyaço kılıklı iki kişiyle oynanır. Oyunculardan biri fakirliğin sembolü kışı, diğeri ise bolluk ve bereketin sembolü baharı canlandırır. Bu iki oyuncu arasında basit figürlerle oynanan bir hesaplaşma yapılır ve sonuçta bahar kosası, kış kosasına galip gelir. Kış kosası acımasız ve sert olmasına rağmen bahar kosasının karşısında yenik düşerek evi terk eder. Böylece inanca göre ev sahibi, kendi evinden kışın çıktığına inanır. Buna karşılık ev sahibi kosa kılığındaki oyunculara çeşitli hediyeler vererek onları uğurlar (Oluz 1999, 34).

Kapı Dinleme:

Bayram öncesi çarşamba günleri özellikle gençler akşam karanlık çöktükten sonra bir dilek tutar ve komşu evlerin kapısından veya penceresinden içeriye dinler. Eğer konuşulan şeyler olumlu şeyler ise dileğinin gerçekleşeceğine inanır olumsuz şeylerse dileğinin kabul olmayacağını düşünür. Buna “kapı dinleme” ya da “kulak asma” denir. Ev sahibi o günün kapı dinleme günü olduğunun bilincindeyse, iyi şeyler konuşup dua eder ki kapıyı dinleyen oradan mutlu ayrılınsın.

Mendil Atma:

Bayram öncesi son çarşamba akşam karanlık çöktükten sonra gençler ve çocuklar yanlarına bir mendil veya benzeri bir şey alırlar ve komşularının evlerinin önüne gelirler. Mendili kapının önüne koyup kapıya vurup kaçarlar ve ev sahibinin

göremeyeceği bir yere saklanırlar. Ev sahibi kapıyı açar, mendili alır ve içerde evde bulunan çerez, şekerleme vs. şeyleri mendilin içine koyup bağlar ve mendili tekrar kapının önüne bırakır, içeri girer. Mendil sahibinin kim olduğunu bilmez. Mendilin sahibi saklandığı yerden çıkarak mendili alır ve içindekileri boşaltıp mendili bu defa başka bir komşusunun kapısının önüne bırakır. Buna mendil atma denir ve nevrusun vazgeçilmez parçalarından biridir.

Ölü Bayramı:

Nevruzdan bir iki gün öncesi “ölü bayramı” ya da “mezar üstü”, “kabir üstü” olarak anılır. Her köyün ve merkezdeki mezarlıkların ayrı bir ziyaret günü vardır. O gün insanlar ölülerinin mezarlarını ziyaret ederler, Kur’an okurlar ve yanlarında getirdikleri bisküvi, şekerleme vs. şeyleri ölülerinin hayrına dağıtırlar, mezarları düzeltirler, çiçekler ekerler. Buna “ölü bayramı” denir. Bir kaç gün sonrası bayram olduğu için önceden gidip ölülerini memnun etmek adına böyle bir şey yaparlar.

Yedi Levin:

“Yedi çeşit” demektir. Bayram öncesi herkes evine gücü yettiğince çerez, meyve vs. şeyler alır. Evli olan çocukların yedi levin payları gönderilir. Ayrıca nişanlı kızların da yedi levin payı damadın ailesi tarafından kıza gönderilir. Bayram günü eve gelen misafire yedi levin ikram edilir.

İğne Atma:

Nevruz gecesi bekâr kızlar bir evde toplanır, yuvarlak olurlar. Orta büyüklükteki bir kabın içine su doldururlar ve hiç kullanılmamış iki iğnenin delikli kısmına pamuk geçirirler. Suyu elleriyle karıştırdıktan sonra iki iğneyi ayrı noktalardan dik olarak suya bırakırlar. O iki iğne birleşirse, o kişinin sevdiğine kavuşacağına inanırlar. Bu uygulama oradaki herkes tarafından tek tek yapılır.

Bunların dışında bir de “yumurta dövüşürme” âdeti vardır. Yumurtalar bayram öncesi soğan kabuğuyla kaynatılarak kırmızıya boyanır. Bayram günü herkes birbiriyle yumurta dövüşür. Kimin yumurtası kırılırsa, kırılan yumurtayı diğerine verir. Bu, nevrusun vazgeçilmez parçalarından biridir.

Nevruz bayramı günü insanlar erken kalkarlar. Ellerinde su dolu kovalarla damların üzerine çıkarlar ve gelen geçeni ıslatırlar. Birbirini ıslatma bir süre devam eder ve böylece güne neşeyle başlarlar. Sonra bayramlıklarını giyerler.

Küçükler büyüklerini ziyaret ederler. Giderken çikolata kutusu vs. hediyeler götürülür ve büyüklerin elleri öpülerek bayramları kutlanır. Ayrıca hastalar ziyaret edilir, dargınlar barıştırılır, darda olanlara yardım edilir.

III. BÖLÜM

CAFERİLER İÇİN MUHARREM AYININ ÖNEMİ

A-Muharrem ayı boyunca yapılanlar:

Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin Yezit'in askerleri tarafından şehit edildiği Aşura gününün içinde bulunduğu Muharrem ayı ve ondan sonra gelen Sefer ayı Caferiler için “matem ayları” olarak kabul edilir.

Muharrem ayının geldiği, Iğdır'da kendini çok bariz bir şekilde belli eder. Muharrem'in birinden itibaren Iğdır'ın meydanına ve belirli yerlere Kербela olayıyla ilgili resimli afişler asılır (katledilişi simgeleyen) ve yazılı pankartlar asılır. Pankartların içeriğini ya kербela olayının önemini anlatan sözler ya da Hz. Hüseyin'in sözleri oluşturur. Örneğin: *“Ceddim Muhammed'in dini benim kanımla ayakta duracaksa ey kılıçlar durmayın doğrayın beni.” -Hz Hüseyin-*

Bunlardan başka çoğu yere ve Caferilere ait camilerin bahçe duvarlarındaki demirlere ya da caminin farklı yerlerine matem'i simgeleyen siyah örtüler takılır.

Bu iki ay boyunca Caferiler, herhangi bir eğlence tarzı etkinlikte bulunmazlar. Düğün, nişan, doğum günü vs. kutlamalar hep bu iki aydan sonrasına ertelenir. Ayrıca sadece Caferiler değil, çoğunluk denebilecek kadar sayıda Sünni cemaatine mensup kişiler de bu aylarda özellikle düğün tarzı büyük, eğlenceli etkinlikler yapmamaya özen gösterirler. Bunun bazı sebepleri var; hem Caferilerin etkisinde kalınarak bu aylarda eğlence yapılmasının doğru olmadığını benimsemiş olmalarından hem de Caferiler tarafından tepkiye maruz kalmaktan çekindikleri için onlar düğünlerini Muharremden sonraki bir tarihte yapmaya özen gösterirler. Ancak bu genellenemez. Böyle düşünmeyip bu aylar içinde çalgılı düğün yapan Sünniler de vardır. Bunlar özellikle Caferilerin çoğunlukta yaşadığı yerleşim bölgelerinden uzaktaki Sünnilerdir.

Dolayısıyla özellikle Muharrem ayı ve sonrasındaki Sefer ayı boyunca Iğdır'da büyük çapta eğlence sesi pek duyulmaz.

Caferi cemaatine mensup kadınlar saç boyatacaklarsa bile bunu bu aylar içinde yapmazlar. Sonraya ertelerler. Tıpkı Ramazan ayında olduğu gibi bu aylarda da içki içme oranında bir düşüş yaşanır.

B-Aşura günü yapılanlar:

Muharrem'in birinden 10. gün olan Aşura gününe kadar, Caferi camilerinde akşam namazından sonra toplanılır, Kur'an okunup dua edilir. Erkekler siyah giysiler giyip, halka şeklinde sıraya dizilip, Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin şahadetini anlatan ağıtlar eşliğinde sinelerini ve kafalarını döverler.

Aşura gününden bir gün öncesine "Taşura" denir. Taşura arapça 9, Aşura ise 10 demektir. Hz. Hüseyin'in şahadeti Muharrem'in 10. güne denk geldiği için bu güne Aşura denmiştir. Taşura günü de yine akşam namazından sonra camilerde toplanılır, Kur'an okunup, dua edilir, sine ve kafa dövülür. Kadınlar da kendilerine ayrılan bir bölümde bu törene dinleyici olarak katılırlar.

Her caminin kendine ait bir destesi olur. Deste; siyahlar giyinip sine ve kafalarını döven veya siyah sırtı açık bir kıyafet giyip sırtlarını zincirle döven gruplara denir (bkz Resim 4). Desteler hem erkek hem de bayan ayrı ayrı gruplardan oluşur. Bayan destesi sırtını zincirle dövmez. Sadece elleriyle sine ve kafalarına vururlar. Bazı erkek desteleri de sadece sine ve kafa döverler (bkz. Resim 5).

Taşura günü camilerde toplanan grup eğer zincir vurmaya benimseyen bir grupsa sadece erkekler sırtı açık siyah bir kıyafet giyerler. Sırt daire şeklinde açıktır ki zincir sırtı vurulduğunda bedenle teması sağlasın diye. Yaşları büyüklü ve küçüklü Caferiler halka olurlar. Küçük çocukların elindeki zincirler yaşlarına uygun olarak daha küçüktür. Halka olan Caferilerin arasında desteyi yöneten ve ne zaman sine dövülecek ne zaman zincir vurulacak ne zaman tekbir getirilip eller havaya kaldırılacak bunu ayarlayan bir kişi olur. Bir de elinde mikrofon olan bir kişi daha bulunur. Sırasıyla çeşitli ağıt tarzında hüznü melodilerle şahadet olayı anlatılır. Deste grubu da bazı yerlerde bu şahsa katılır.

Iğdır'daki Caferiler Azeri kökenli oldukları için ağıtlar da Azeri lehçesiyle yakılır. Örneğin;

Esgerim oklanır

Ekberim doğranır

Yüreğim dağlanır

Gollarım bağlanır

Sen de yaralı Hüseyin can

Men de yaralı

Bu mateme âlem ağlar

Zehra bu gün gara bağlar

Hanım ya Fatıma gel Kerbela'ya

Düşüp oğlun Hüseyin gör ne belaya

Ağıtların arasında “*Ey bi kefen, susuz ölen, Hüseyin vay!*”, “*Ebülfaz*”, *Ali vay!*” denir. Zincir vuranların arasında bir kişi elinde pudrayla dolaşır ve zincir darbeleriyle kanayan sırtlara iyileşmesi için pudra döker. Caferiler, sırtlarda açılan bu yaraların ertesi gün iyileştiğine yaradan eser kalmadığına inanırlar.

Aşura günü sabah namazından sonra güneş doğmaya yakın insanlar Caferilere ait camilerde toplanırlar. Destedekiler halka oluşturup ağıtlar eşliğinde ya sine ve kafa döverler, ya da zincir vururlar.

Destedeki bayanlar genellikle baştan ayağa siyah giyinirler ve başlarında siyah örtü bulunur. Örtünün üzerine “Ya Zeynep” ya da “Ya Rugeyye” yazılı bantlar takarlar günlük yaşamlarında örtülü olmayan bayanlar bu güne özel bu şekilde giyinirler. Erkek deste de yine siyah yakasız bir kıyafet giyer. Eğer zincir vuracaksa bu kıyafetin sırt bölgesi daire şeklinde açıktır. Ellerinde zincirleri bulunur ve başlarına “Ya Huseyn” yazılı bantlar takarlar. Günlük yaşamlarında dinin emirlerini çok fazla önemsemeyen, içki kumar gibi kötü alışkanlıkları bulunan Caferiler bile gelip bu törende zincir vurup,

kafasını kılıçla yardılabilmektedir. Bu durum insanın kafasında şöyle bir soru uyandırabiliyor;

Acaba bu insanlar gerçekten Hz. Hüseyin'i çok sevdiklerinden, onun yasını tutmak adına mı bu törenlere katılıp adı geçen uygulamaları (zincir vurma, kılıç vurdurma) yapıyorlar, yoksa bunlar, çocukluklarından beri kendilerine Caferiliğin bir gereği olarak öğretildiği için kültürlerini yaşatmak adına mı bu törenlere katılıyorlar? Bu soru en azından bir kısmı için sorulabilir.

Aşura günü Caferi-Sünni karışık halk da camilerde toplanır. Bir kısmı sadece olanları izlemekle yetinir. Bir kısmı ise bulunduğu yerden sine vurup gözyaşı döker. Cami avlularında orada bulunan insanlara şerbet, limonata, meyve suyu, bisküvi vs. gibi yiyecek ve içeceklerden herkes gücü yettiği kadar hayrına dağıtır.

Camilerdeki törenler bittikten sonra herkes İğdır Asri mezarlığına doğru yürümeye başlar. Yollar trafiğe kapatılır. Yolun ortasında deste grupları, yol kenarında ise diğer insanlar mezarlığa yürürler. Toplu Aşura töreni sabah saatlerinde İğdır Asri mezarlığının boş alanında yapılır. Bu alana herkesin görebileceği yükseklikte bir kürsü kurulur. Asri mezarlık mahşeri bir kalabalığa bürünür.

Caferilerce tanınmış mollalar kurulan kürsüde günün anlamını anlatan konuşmalar yaparlar, mersiye (Hz. Hüseyin'in şahadetinin ve o gün yaşananların ağlayarak ağıt tarzında söylenmesi) okurlar. Orada bulunan halkın bir kısmı bu mersiyelere gözyaşlarıyla eşlik ederler. Çünkü molla, mersiyeyi ağlayarak ve o gün Kербela'da yaşananları dramatize ederek çok dokunaklı bir şekilde okur. Kur'an okunur ve dua edilir.

Aşura için toplu tören, hem alanının geniş olması, hem ulaşımın destelerin yürüyebileceği uzun bir yol istikametine sahip olması hem de ölümü hatırlatması ve o günün acısını daha içten yaşatabilmesi amacıyla İğdır Asri mezarlığında yapılır.

Aşura günü İğdır'ın kalbi neredeyse Asri mezarlığında atar. Her şey bu güne endekslenmiş gibidir. Çocuklar okullara gitmez. Bütün esnaf (tek tük olanlar müstesna) işyerlerini kapatır. Servisler bedava çalışır. Fırıncılar bile o gün ekmek çıkarmazlar. Bunun için halk bir gün öncesinden ekmeği iki güne yetecek kadar alır.

Aşura günü tören alanında bazı semboller göze çarpar. Bunlardan birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz.

Âlem:

Uzun bir demir çubuk üzerine açık bir el şeklinde yapılmış metal bir unsurdur. Âlem, Kerbela olayında su getirmeye giderken, kolları yezidin askerleri tarafından kesilen Hz. Abbas'ın kesik kolunu simgeler (bkz. Resim 6).

Beşik:

Küçük beşik şeklinde kara örtülerle örtülmüş bir semboldür. Hz. Hüseyin'in beşikteki öldürülen bebeğini simgeliyor. Eğer bir kadın daha önceden çocuğu olsun diye dilek dilemişse ve dileği yerine gelmişse, Aşura günü çocuğunu götürüp beşiğin başındaki görevliye gönlünden geçen miktarda parayı verdikten sonra çocuğunu beşiğin içine koyar, böylece adağını yerine getirmiş olur.

Kasım Otağı:

Üzeri siyah örtüyle örtülü küçük ev şeklinde sembolik bir unsurdur. Bu da genç yaşta muradını almadan Kerbela'da Yezit'in askerleri tarafından katledilen Hz. Hasan'ın oğlu Hz. Kasım'ı simgeliyor. Tören alanında aynı anda birden fazla Kasım otağı, Âlem ve Beşik kullanılabilir. Kasım otağını, biri önden biri de arkadan olmak üzere iki kişi havada tutar. Kasım otağını Seyyid olan gençler tutar. Kasım otağı, insanların altından geçebileceği kadar yükseklikte tutulur. İnsanlar sırasıyla kasım otağının altından geçerler (bkz. Resim 7). Bunu genelde kadınlar yapar. Kasım otağının altından üç defa geçerler, her geçişte aynı dilekte bulunurlar. Birinci geçişte, ya kasım otağının ön kısmında bulunan tahtaya yeni alınmış bir eşarp bağlarlar, ya da kişi gönlünden geçen miktarda parayı kasım otağını tutan kişiye verir. Diğer geçişlerde para verilmez. Bu paralar destenin bağlı olduğu caminin vakfında toplanır.

Âlem üzerine de, ya adakta bulunmak isteyenler ya da adağı gerçekleştirenler getirip eşarp bağlarlar. Bir de özellikle başı sürekli ağrıyan bir bayan yanında eşarp getirip Âleme bağlar, onun yerine, başka bir eşarp alır ve aldığı eşarba başına bağlarsa ağrısının geçeceğine inanır.

Bu semboller dışında, tören alanında Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'in resimleri, Kerbela olayını anlatan yazı ve afişler bol miktarda bulunur. Tören bittikten sonra insanlar evlerine dönerler. Desteler de yine geldikleri sırayla kafa ve sine döverek camilerine geri dönerler. Cami çevresindeki Caferiler yemek yaparak destede bulunan kişilere ikramda bulunurlar.

Aşura töreniyle ilgili şunu belirtmek gerekir ki, geçmiş yıllarda yapılan törenlere nazaran son yıllarda bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Eskiden zincir vuran desteler sayıca oldukça fazlaydı. Ancak son yıllarda zincir vuran desteler yavaş yavaş yerlerini sine vuran destelere bırakmaya başladı. Eskiden oğlu olmayan kadınlar “oğlum olursa Hüseyin yoluna alnını vurduracağım” diye adakta bulunurdu. Eğer oğlu olursa çocuk belli bir yaşa geldikten sonra Aşura günü götürüp beyaz bir kıyafet giydirip jilet veya benzeri bir kesici aletle alnında küçük bir yeri kestirip kan akıttırdı. Aynı şekilde adakta bulunup da adağı kabul olan, akıl buluş çağına gelmiş Caferiler de Aşura günü giyindikleri siyah kıyafetin üzerine ayrı beyaz bir önlük tarzı kıyafet giyip destenin önünde zincir vura vura giderdi. Sonra da alnını vurdururdu. Beyaz kıyafet kan içinde kalırdı. Bu uygulama (alnını vurdurma) Caferiler arasındaki bazı kişilerce, ama daha çok Caferiler dışında ki insanlar tarafından vahşet olarak nitelendirilip, basına da böyle yansıtılırdı. Zamanla Caferiler bundan rahatsız olmaya başladılar. Çünkü her yıl Aşura törenlerinde alnını vurduran birkaç kişinin öldüğü veya fenalaştığı haberi ortalığa yayılırdı. Her ne kadar töreni organize eden şahıslar bunun uydurma olduğunu ve alnını vurduran insanların ertesi gün tamamen iyileştiğini savunsalar da; bu, insanların tepkisine engel olamadı.

Bazı Caferi mollaları ve üniversite mezunu Caferiler zincir vurmaya, kafayı kılıçla yardırmaya kısacası bedene eziyet verici uygulamaları doğru bulmuyorlar. Zaten bu uygulamalar camilere göre farklılık gösteriyor. Bir katılımcı bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Caferiliğin özünde zincir vurma ya da başın vurdurulması olayı yoktur. Bir kere kan necistir. Onun için cami bahçesinde kan akıtılmaz. Hem müçtehitlerimiz bu olayları yasaklamıştır ancak halka bunu anlatmak güç olabiliyor. Biz cami olarak Muharrem ayında yas tutarız, sine döveriz ama zincir ve kılıç vurdurma olayı bizde yoktur. Bu tür uygulamalar bizim dışımızdaki insanlara bizi yanlış tanıtıyor” (Murat Sever).

Halk tabakasına inildikçe bu uygulamalar sanki Caferiliğin devam ettirilmesinin vazgeçilmez bir unsuruymuş ve Caferi olmanın gereğiymiş gibi algılanmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gerek müçtehitler ve mollalar, gerekse üniversite mezunları akılcı düşünen Caferiler zincir vurmaya ve alnını kılıçla yardırmayı doğru bulmuyorlar. Buna karşın yas için sine ve kafanın dövülmesini benimsiyorlar.

Gözlelediğimiz kadarıyla geçen yıl ve bu yılki (2003–2004) aşura törenlerinde alnın kılıçla yardırlması olayı Iğdır merkezde ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine “Kızılaya kan bağışında bulunma kampanyası” başlatılmıştır. Böylece alnını vurdurmayı adayan (nezreden) kişi gidip kızılaya kan bağışında bulunarak bu arzusunu yerine getiriyor.

Alnın kılıçla yardırlması olayı her ne kadar Iğdır merkezde ortadan kaldırılmışsa da bazı ilçe ve köylerde (Aralık, Hakmehmet) halen devam etmektedir (bkz. Resim 8). Yine buralarda tören alanına temsili küçük siyah çadırlar kurarlar ve tören sonunda o çadırları ateşe verirler. Bunu Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin çadırlarının ateşe verilmesi olayını sembolize etmek için yaparlar. Yanan çadırlardan geriye kalan yanmamış kısım küçük parçalara ayrılır ve isteyenlere verilir. Bazıları bu parçaları alıp evlerine götürürler ve bu parçalara “Hüseyin karası” derler.

Yine buralarda (Hakmehmet köyü) merkezden farklı olarak “Hüseyin ihsanı” adı altında yemek dağıtılır. Köydeki her ev sabahın erken saatinde kalkıp evlerinin önünde kocaman kazanlarda 40–50 kişilik yemekler hazırlarlar. Tören sonunda bu yemekleri hem destedekilere hem de köyelerine merkezden ya da diğer köylerden gelenlere ikram eder. Yemek yedirmeden kimseyi göndermezler.

Evlerine birilerini yemeğe götürmek için köylüler adeta birbirleriyle yarışır. Bu yemekleri Hz. Hüseyin ve diğer Kerbela şehitlerinin hayrına dağıtırlar.

Caferiler, Aşura günü evinde o gün ölüsü olan bir insan ne yapmazsa, onlar da onu yapmazlar. Çamaşır yıkamazlar, müzik dinlemezler.

Caferilere göre Aşura günü meydana geldiği ileri sürülen Hz. Nuh’un gemisinin tufandan kurtulması, Hz İbrahim’in ateşten kurtulması, Hz Âdem’in duasının kabul olması gibi olaylar Emevilerin uydurmasıdır.

Emeviler, Hz. Hüseyin'in şehadetini ve katliamını gölgede bırakmak ve insanların ilgilerini başka şeylere yönlendirmek için bunları uydurmuşlardır. Hem onlara göre, bu olaylar gerçekten olmuş olsa bile, Hz. Hüseyin'in şahadeti bize tarih olarak daha yakındır ve aynı gün meydana gelen bir mutlu ve bir acı olaydan tarih olarak yakın olan olay anılır. Bunun için Caferiler, Sünnilerin aşure pişirip dağıtmasını ve o gün oruç tutmasını hoş karşılamazlar. Hatta o gün Yezit'in annesinin aşure pişirip dağıttığına inanırlar. Onlar, *“Sizin sevdiğiniz biri ölse o gün aşure yapıp dağıtır mısınız ya da çok güzel bir olay olmuş gibi oruç mu tutarsınız?”* diye sünnileri eleştiriyorlar.

Hz. Hüseyin'in şehit edildiği 10 Muharremden sonra, Caferiler evlerinde bu matem ayları (Muharrem, Sefer) çıkıncaya kadar maddi imkânları ölçüsünde mersiye okuturlar. Şahadetin 7. ve 40. günü okutmak daha yaygındır ama diğer günlerde de okuturlar. Ev sahibi komşularını davet eder, kadınlar toplanır. Molla gelir boş bir odaya geçer ve sesini herkesin duyabileceği şekilde mersiye okur. Mersiyeyi ağlayarak okur. Hz. Hüseyin'in ve diğer Ehl-i beyt imamlarının yaşadıkları eziyetleri dokunaklı bir şekilde dile getirir. Orda bulunan kadınlar da gözyaşlarıyla mollaya eşlik ederler. Mersiye okunduktan sonra ev sahibi yemek, çay, pasta vs. (gücü ölçüsünde) ikramda bulunur. Mersiyede çay dağıtımını sırasında dileyen kişi dilek tutar ve çay içtiği bardağı saklar. Çayı dağıtan kişi o ortama gelip de herhangi bir şey söylese, bardağı saklayan kişi bu sözlere bakarak dileğinin kabul olup olmayacağını yorumlar.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmamızdaki amacımız, Caferi cemaatine mensup kişilerin dini örf ve adetlerini katımlı gözlem, dolaylı gözlem ve mülakat tekniklerini kullanarak ortaya koymaktır. Araştırmamız bir durum tespitinden ibarettir. Bunun için Caferilerin inançlarını, ibadetlerini ve günlük yaşamlarını, inandıkları şeyin altında yatan sebepleri objektif olarak ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın neticesinde bazı sonuçlara vardık. Öncelikle gördük ki Iğdır, etnik köken ve mezhebi inancın birbirine karıştığı bir şehirdir. Bu bağlamda Iğdır'daki bütün Caferiler Azeri ve bütün Azeriler Caferi'dir. Belki de bu genel yargıdan dolayı, Caferilik Azeri olmanın bir şartı olarak görülüp her Azeri doğrudan kendini Caferi cemaatine mensup olarak bulmaktadır.

Aşura törenlerine katılıp deste dövenlerin arasında günlük yaşamlarında ibadetle ilgisi olmayan ve pek fazla dini bir bilgiye sahip olmayan insanların bile bulunması, gelip Aşura günlerinde zincir vurup, sine dövüp, hatta kafasını jiletle veya kılıçla yardımasının altında bize göre bu sebep yatmaktadır.

Caferiler, Alevi cemaatiyle karıştırılmaktan, Alevi zannedilmekten oldukça rahatsızlık duymaktadırlar çünkü onlara göre Alevilerle birleştikleri tek nokta; Ehl-i beyt sevgisidir. Bunun dışında onlardan çok farklı olduklarını düşünüyorlar.

Bunun için diğer cemaat mensuplarının kendilerini oldukları gibi, önyargısız anlamaya çalışmalarını istiyorlar ve geçmişe oranla ibadetlerini daha açık bir şekilde yapıp görüşlerini her ortamda rahatlıkla savunabiliyorlar.

Elde ettiğimiz bilgilerden vardığımız sonuca göre, Caferilerde İslam'ın temel esaslarından olan Tevhid inancı yer almaktadır. Bu bağlamda Allah'ın varlığına, birliğine hiç şüphe etmeden iman ediyorlar ve Allah'ın gönderdiği kitapları ve peygamberleri tasdik ediyorlar. Bununla bağlantılı olarak kendileri için söylenen Hz. Ali'yi veya Hz. Hüseyin'i ilahlaştırma veya Hz. Ali'yi Peygamber Efendimizden daha

çok sevip, daha üstün tuttıkları gibi yargılar doğru değildir. Hz. Ali ile ilgili inançları “Peygamber’den sonra insanların en üstünü ve imamete layık tek insan olduğu” şeklindedir. Peygamberimizden sonra sırasıyla O’nun soyundan gelen 12 kişinin imametini iman esasları içinde görüyorlar ve “*Zamanın imamını tanımadan ölen cahiliye ölümü üzerine ölmüştür.*” şeklindeki hadisi de buna delil olarak gösteriyorlar. İmamların da Peygamberler gibi masum olduklarını ve seçimle değil de nass yoluyla tayin edildiklerini kabul ediyorlar. Caferilere göre Peygamberlerle imamlar arasındaki tek fark, Peygamberlerin vahiy alıp imamların almamasıdır.

Gözlemlerimiz sonucu elde ettiğimiz bilgilere dayanarak söyleyebiliriz ki, Caferi cemaati içinde devamlı canlı ve sıcak olan üç hâkim duygu vardır. Bunlardan birincisi; matem ve gözyaşdır. Caferi cemaati içinde Hz. Hüseyin’in şahadetine duyulan üzüntü ve O’nun için gözyaşı dökmek ayrı bir öneme sahiptir. Onlara göre imam Hüseyin’e ağlamak kalbe sefa ve aydınlık verir (**Mutaharri 1997, 523**). Özellikle Muharrem ayında, Aşura günü sanki Hz. Hüseyin daha yeni bugün şehit olmuş gibi sine dövüp gözyaşı döküyorlar. Bunun yanında dikkatimizi çeken bir noktaya daha değinmek istiyoruz. Hz. Hüseyin’in zalimce şehit edilmesinin etkisiyle midir yoksa tarih boyunca yaşadıkları toplumlarda baskı ve şiddete maruz kalmalarının etkisiyle midir bilinmez, Caferi literatüründe, söylemlerinde, inanç sistemlerinde “mazlum”, “zalim”, “gasp” gibi tabirler çok sıklıkla geçmektedir. Örneğin; Caferilerin 5 temel inanç esaslarından biri “Adalet” tir. Adalet; Allah’ın adil olup asla zulüm etmemesidir. Yine Mehdi inancı; İmam Mehdi’nin zuhur edip zulümle dolmuş dünyaya adaleti hâkim kılacağına ve mazlumun intikamını zalimden alacağına dair olan inançtır. Bunların yanında Ricat ve Takiyye inançları da bu tabirlerle açıklanan inançlardır. Örneğin Ricat; zamanın en zalimleriyle en salihlerinin kıyametten önce tekrar geleceklerine ve salih müminlerin zalimlerden intikamlarını alacaklarına dair inançtır. Takiyye ise; zulüm ve baskı altında imanını gizlemek gerektiği anlamına gelir. Bu konuyla ilgili örneklerin sayısını daha da çoğaltabiliriz. Ancak biz son olarak ibadetle ilgili bir örnek verip geçeceğiz. Caferilerde namaz kılarken namazın sahih olmasının şartlarından biri de namaz kılınan yerin gasp edilmemiş bir yer olmasıdır (**Bendiderya; Bayar, 2004, 32**). Görüldüğü gibi Caferilerin bazı inançlarını açıklamada zalim ve mazlum tabirleri önemli bir yer tutmaktadır.

Caferiler içinde hâkim olan ikinci duygu; özlem ve bekleyiştir. Caferilere göre, gaybette olduğuna inandıkları İmam Mehdi’yi özlemek, O’nun gelmesi için gözyaşı döküp dua

etmek, zuhurunu bekleyip zamanı O'nun kıyamına hazır hale getirmek en önemli ibadetlerden biridir. Onlar eğer çok ağlayıp gözyaşı dökerlerse Allah'ın dilediği gibi İmam'ın zuhurunu çabuklaştırabileceğine inanıyorlar. Bu düşüncelerinde beda inancının (Allah'ın dilediği şeyi değiştirip, dilediğini sabit bırakacağına dair olan inanç) da etkili olduğu savunulabilir. İmam Mehdi'yi o kadar içten bir yakarıyla çağırıyorlar ki sanki İmam Mehdi bu içten yakarılarla daha fazla dayanamayıp birazdan içeri girecekmiş gibi hissedersiniz.

Mehdi beklentisiyle ilgili gözlemlediğimiz bir diğer husus aktif bir Mehdi beklentisine sahip olmalarıdır. Yani Caferilerdeki Mehdi beklentisi insanı tembelliğe iten, “biz oturalım Mehdi gelip bizi kurtarsın” şeklindeki bir bekleyiş değildir. Aksine, zamanı İmam'ın zuhuruna hazır hale getirmeye çabalamak ve İmam zuhur ettiğinde O'nunla birlikte kıyam edeceğine dair ahdetmek, Caferilerin Mehdi'yi beklerken yapmaları gereken şeylerdendir. Bu da aktif bir bekleyişe sebep olmaktadır.

Caferiler içinde gözlemlediğimiz üçüncü hâkim duygu ise; nefrettir. Caferiler, Hz. Ali'nin halifeliğini gasp ettiğine inandıkları Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a ayrıca Hz. Ali'ye muhalefet ettiğine inandıkları Hz. Ayşe'ye karşı çok olumsuz düşüncelere sahiptirler. Ancak dikkatimizi çeken bunların içinde en çok Hz. Ömer'den nefret etmeleridir. Onlar, Hz. Ömer'in Peygamber'in hadislerini yaktığına, kendi kişisel görüşlerini Allah ve Resulünün görüşlerinden öne çıkardığına, Hz. Fatma'yı kapıya sıkıştırıp kaburgalarını kırdığına ve çocuğunu düşürmesine sebep olduğuna inanmaktadırlar. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Hz. Ömer'den nefret ediyorlar. O'na ve Hz. Ali'ye muhalefet ettiklerine inandıkları diğer sahabelere sürekli lanet etmektedirler. Hatta bazıları bu lanetleme işini öyle bir hayatlarının parçası haline getirmişler ki ellerinde yaptıkları bir işleri aksi gittiğinde “*hay lanet Ömer'e*” diyebilmektedirler.

Araştırmalarımız sonucunda gördük ki, Iğdır'da Caferilere ait camilerle Sünnilere ait camiler ayrıdır ve her cemaat mensubu ibadetlerine kendi camisinde devam eder. Caferiler, cami yapımlarında devletten ödenek almazlar. Camiler tamamen bağış yoluyla yapılır. Buna rağmen Caferilere ait camiler, oldukça güzel ve görkemlidir (bkz. Resim 9). Yine Caferi Mollalarının (onlar cami görevlilerine molla derler. İmam tabirini sadece 12 imam için kullandıklarından dolayı, cami görevlilerine imam demezler).

Maaşlarını devlet ödemez. Her caminin kendine ait vakfi vardır. Vakıfta bağış yoluyla toplanan paralarla mollaların maaşları verilir, caminin ihtiyaçları karşılanır. Ancak mollaların gelir kaynakları sadece vakfın verdiği maaşlarla sınırlı değildir. Bunun dışında Caferiler Muharrem ayı boyunca evlerinde mersiye okuturlar ve mersiye genelde molla okur. Ev sahibi mollaya belli bir miktar para verir. Aşure günü kasım otağında toplanan paralar (kasım otağının altından dilek dilemek için geçen herkes kasım otağını tutan şahsa gönlünden geçen miktarda para verir) cami vakıflarında toplanır. Ayrıca biri öldüğü zaman, onun mezara konulduğu günün akşamı “eza gecesi” olarak adlandırılır ve molla tarafından “koru namazı” kıldırılır. Bunun yanında molla birkaç gün boyunca sürekli cenaze evine gelir; Kur’an okur, dua eder ve fatiha verir. Bu birkaç günün sonunda cenazenin yakınları mollayı memnun edecek derecede maddi bir ikramda bulunur. Son olarak değinmek istediğimiz nokta; Caferiler ölen anne, babalarının kazaya kalan namaz, oruç gibi ibadetlerinin çocukları tarafından yerine getirilmesi veya para karşılığı başka birine yaptırmaları gerektiğine inanmaktadırlar. Ve genelde bu ibadetleri para karşılığı mollalara yaptırırlar. Bu durumda gözlemlediğimiz kadarıyla, devletten maaş almadıkları halde Caferi mollaları maddi anlamda bir sorun yaşamamaktadırlar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Caferilerin inançları ve ibadetleri birbirleriyle paralel ve gördüğümüz kadarıyla kendi içinde tutarlıdır. Görüşlerinin doğruluğu veya yanlışlığı bizim ilgi alanımız dışındadır. Bizim yapmaya çalıştığımız şey, olanı olduğu gibi ortaya koymaya çalışmaktır. Bizim tezimiz yüksek lisans tezi olduğu için haliyle daha kapsamlı veya derinlemesine yapılabilecek tezlere göre sınırlıdır. Ancak Iğdır’daki Caferilerle ilgili daha geniş kapsamlı veya bazı görüşlerinin daha derinlemesine araştırılması gerektiği kanaatindeyiz.

GÖRÜŞMECİLERİN ÖZELLİKLERİ

Adı	Soyadı	Cinsiyeti	Yaşı	Öğrenim Durumu	Mesleği
1. Asya	Genç	Kadın	25	İlkokul	Ev hanımı
2. Baycan	Ayhan	Erkek	38	Üniversite	Öğretmen
3. Fatma	Akar	Kadın	29	İlkokul	Ev hanımı
4. Mehmet	Gülsoy	Erkek	42	Üniversite	Doktor
5. Murat	Sever	Erkek	35	Lise	Molla
6. Saadet	Mert	Kadın	45	İlkokul	Ev hanımı
7. Sakine	Korkutan	Kadın	19	Lise	Ev hanımı
8. Şükrü	Aksay	Erkek	30	Lise	Memur
9. Teknur	Demir	Kadın	38	İlkokul	Ev hanımı
10. Ülkü	Saruhan	Kadın	26	Lise	Ev hanımı
11. Yücel	Usta	Erkek	36	Üniversite	Müdür yardımcısı
12. Zehra	Gökçe	Kadın	35	İlkokul	Ev hanımı
13. Zeliha	Çimen	Kadın	32	Üniversite	Ev hanımı

KAYNAKÇA

- Aksu, Mehdi (2004); İslam Tarihinde Gerçeğe Giden Yol, Engin Matbaası, İstanbul.
- Bendiderya, Cafer-Bayar, Cafer (2004); Ehl-i Beyt Mektebine Göre Namaz Rehberi, Kevser Yayınevi, İstanbul.
- Bulut, Faik (2004) ; “Şii Ali Aşk”ı”, Atlas Dergisi, Sayı 139, Ekim, (66–72)
- Ebu Zehra, Muhammed A.(1970) ; İslam’da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi, (Çev. :Ethem Ruhi Fığlalı; Osman Eskicioğlu), Yağmur Yayınevi, İstanbul
- Ecer, Ahmet Vehbi(1984) ; Şia ve Doğuşu, E. Ü. İ. F. Y, Kayseri
- Aydın, Mustafa; Gündüz, Süleyman; Fahrettin Atlan ve Diğerleri(1997) ; Ehl-i Beyt Mesajı, Tuba Yayınevi, İstanbul
- Fığlalı, Ethem Ruhi(1996) ; Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, Selçuk Yayınları, Ankara
- Günay, Ünver (1998) ; Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul
- Kutluay, Yaşar (1968) Tarihte ve Günümüzde İslam Mezhepleri, Selçuk Yayınları, Ankara
- Meydan Larousse* (1976); “İmamiyye” Mad. C: 4; Meydan Yayınevi, İstanbul
- Mezhepler ve Tarikatlar Ansiklopedisi*, (1978); “Şia” (Şiilik) Mad., Tercüman Tesisleri, İstanbul, s. 190-192
- Mutaharri, Murtaza (1997) ; Kerbela ve İmam Hüseyin (Çev. :Hasan Kanaatlı), Kalem Yayınevi, İstanbul
- Oluz, Coşkun (1999) ; Güneşin Doğduğu Kent Iğdır, Bakanlar Matbaacılık, Erzurum
- Turan, Abdullah(1999) ; Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar, Kardeşler Ofset, İstanbul
- Turan, Ahmet (2000) ; İslam Mezhepleri Tarihi, Sidre Yayınları, Samsun
- Türkdoğan, Orhan(1997) ; Etnik Sosyoloji(Türk Etnik Sosyolojisi), Timaş Yayınları, İstanbul

EK:1 FOTOĞRAFLAR

Resim 1: Caferiler namazda (kıyamda) ellerini bağlamazlar.

Resim 2: Kerbela toprağından yapılmış mühür (türbet)

Resim 3: Caferiler secdeye giderken alınlarını mührün üstüne koyarlar.

Resim 4 Aşura törenlerinde bazı desteler sırtlarını zincirle döverler bunun için siyah sırtı açık kıyafet giyerler.

Resim 5: Aşura töreninde sine döven Caferi gençleri

Resim 6: Aşura törenlerinin değişmez unsurlarından Alem (el).

Resim 7: Kasım otağının altından dilek dileyip geçen Caferiler.

Resim 8: Kafasını jiletle yarıran bir Caferi genci (Hakmehmet Köyü).

Resim 9: Caferilere ait bir cami

ÖZGEÇMİŞ

Filiz DEMİRCİ, 15. 07. 1977 yılında Iğdır'da dünyaya geldi. İlkokulu Iğdır Yüzb. Abdurrahman Özalp İlkokulu'nda, ortaokul ve liseyi Iğdır Atatürk Lisesi'nde okudu. 1998 yılında kazandığı Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2002 yılında mezun oldu. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

Adres: 12 Eylül mah.

Fatih Cad.

Kırlangıç Sokak Nu: 27

IĞDIR

Tel: 0542 617 72 67